

MODERNA NEMAČKA LIRIKA.

— D. I. N. —

(nastavak)

3. Arno Holc.

U „modernim pjesničkim karakterima“ reprezentuje Arno Hole najznatniji pjesnički talenat. Gotovo u isto vrijeme kad i „moderni pjesnički karakteri“ ugledaše svijet Holcove pjesme pod imenom: „Buch der Zeit“. Čudnovato je možda, da se na ovu kńigu nije dovoljno pažńa obraćala, premda se u njenom sadržaju ogledao velik pjesnički talenat. Razjašńeńe tome ne treba naravno dugo tražiti: kńiga je bila preskupa — 5 maraka! masa je dakle nije mogla nabavlati, a „bourgeois“ je mislio, da nije dužan ovaj pjesnički talenat potpomagati, pošto je mladi pjesnik bio pristaša socijalizma. Holcu nije bio socijalizam dekoracija, nego je ga on upravo u sreću osjećao. Po njegovim se socijalnim pjesmama vidi, da on istinski osjeća. Premda mu je silan patos stajao na raspoloženju, ipak je on pri svemu tom zanosu mnogo bistrije i trezvenije glave nego li Konradi.

Ja ovdje govorim o Holcu uvijek u prošlom vremenu, što bi moglo koga navesti da pomisli, da Hole, kao Konradi, ne boravi više među živima. — To nije slučaj! Hole je, koliko mi je poznato, i dan danas vrlo dobra zdravља; ali on pripada prošlosti kao pjesnik i liričar. Gotovo je decenij prošao, a da nam Holc nije ništa osobito vrijedno pružio, premda mu je danas može biti najviše 40 godina.

Jedva da mu je moglo biti 22 godine, kad je izdao „Buch der Lieder.“ Kad uzmemo u obzir pjesnikovu mladost, onda moramo priznati, da je ovo djelo zasluživalo dvostruku pažńu, jer nam nije poznat ni jedan nemački liričar, koji je znatniju

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

pjesničku radnu pružio u onako mladim godinama. Na nekim se Holcovim pjesmama opaža doduše donekle utjecaj Gajbelov, ali najveći je dio njegovih pjesničkih tvorevina potpuno originalan. Poslije Gajbela Hole je od svih pjesnika, koje nam je nemačka lirika pružila, najsjajniji talenat što se oblika tiče. On nije bio virtuoz u obliku poput Platena i Rikerta, koji su kušali svojim lijepo građenim stihovima prekriti slabost izraza i prirodnog tijeka stihova. Holeovi su stihovi puni ritamskih divnih zvukova, njegove slike opčaravaju i neodoljivo privlače. U kratko: melodija i kolorit njegovih pjesama djeluje upravo madijskom snagom na čitatelja. Kad bi svojstva Frajligratova i Gajbelova stopili, onda bi možda dobili smjesu, koju bi mogli s pravom nazvati karakteristikom Holcovih pjesama. Ali i sadržaj njegove poezije ne zaostaje za oblikom. Kvantitativna slabost i nesamostalnost stupaju za kulise, cijela knjiga odiše mladenačkim žarom i oduševljenjem. U njoj pjesnik, čas patetski, čas satirički, šiba truhlost u literaturi, životu i državi. Do duše ne odgovara katkad primjena patosa samom mjestu i predmetu, a katkad nam opet izgleda smiješna mladička zanesenost pjesnikova, ali u isto vrijeme uživamo u jakoj, svježoj i entuzijastičnoj prirodi njegovoj, jer on poput mladog Sigfrida neodoljivo naprijed juri; vidi se da je pjesnički poziv bio za mladog poetu svetiña..... samo je šteta, što je od tog žara tako malo preostalo!

Prije nekoliko decenija obradivali su u Nemačkoj socijalnu građu, sjetimo se samo: Frajligrata, Herwega, Alfreda Vajsnera i dr. Napredak građanskog staleža, nagli razvitak industrije, francusko-nemački rat, francuske milijarde, ujediñene Nemačke — sve je to onim pjesnicima, što su proizašli iz gragjanske klase, socijalnu građu i socijalno pitañe ispred očiju uklonilo. To se stañe moglo tek onda promijeniti, kad se moćni pokret proletarijata uz silnu tutñavu počeo naprijed kretati; tad se zrak napunio socijalnom građom, pa je mlada pjesnička generacija za ñom posegla. Među ñima i Hole. Ali on nije obiñni imitator prijašnje socijalne lirike, on gdjekad i nove zvuke proizvede. Socijalna je lirika, s kakovom se u ciklu „Phantasus“ susrećemo, u toliko nova, u koliko varijanta stare teme može biti nova. Osobito je lijepa ona poduža pjesma, u kojoj nam Hole

opisuje razvitak siromašna djeteta, sirote bez oca i majke. Divna je njegova pjesma: „Tagebuchblatt“ — pjesnik u noj tuži, što je opojen lepotom prirode morao zapasti u velikovaroški vrtlog. . . . Holcova lirika u opće pokazuje relativno visoku samostalnost. Kako je originalan n. pr. u opisivaću proleća! On ne opijeva ljeću vani, pred gradskom kapijom, nego u samom gradu. Graciozan se humor u svemu ogleda, a i socijalne se žice pjesnik nežno dotiče, pa ona bônim zvukom pjesmu prati. Kako on divno slavi ljubav u pjesmi: „Samstagsidyll!“ Sadržaj je do duše svagdañi: pjesnik ide s mladom švaļom izvan gradskih zidina u šetnu; ali kako Hole to sve divno opisuje svojom uzvišenom pjesničkom maštom! — a pri tom ipak posve prirodno, glatko. Zaneseni liričar nije bez satiričke žice, to pokazuju stihovi, koji ugledaše svijet pod imenom: „Berliner Schnitzel“. Satira mu je često suviše bezobzirna, jer su udarci što ih on na sve strane sipa isto tako oštri kao i silni.

Velika je šteta, da se tako bogat talenat nije održao. Od onog, što je Hole u mladenačkim godinama obećavao, nema više ni traga. Ima jedan decenij, kako je muza liričara Holea mukom umuknula. Nijesu vrijedne pomena one nekolicke pjesmice, što ih je pjesnik poslije po beletrističkim listovima i almanasima izdavao. Skoro je nevjerovatno, da se tako originalan pjesnik dao poslije zavesti modernim glupostima svojih utakmičara, pa pokušao svakojake sitnice opijevati. Novo je izdañe njegovog: „Buch der Zeit“ samo dekazalo, koliko je Hole od 1885. neplodan bio. Oduļa lijepa pjesma, što ju je u novom izdañu štampao pod imenom: „Teufelstuch“, plod je prijašñih godina, a pokazuje, kako je Hole prijatele mladenačke lirike svoje silno obmahnuo.

4. Karlö Henkel.

Odlučniji i jači pristaša socijalizma nego li Hole bio je Karlo Henkel, koji je baš protivno Holcu veoma plodan lirski pjesnik. Dok se Hole sa bojnog poļa povukao, Henkel je pjesmu za pjesmom proizvodivao i s toga u suprotnu pogrešku zapao. Henkel ismijava svoje kritičare, što se prema nemu uvijek jednom te istom frazom služe: „On ima talenta, ali je još mašt,

pa mora provreti“. S pravom mu pak prigovaraju, da sam o svojim radovima mnogo ne razmišlja — da sam sebe ne kritikuje. Henkel je sebi najviše tim naškodilo, što je svoje knjige pretrpao mnoštvom beskorisnih stihova, što je, pazeći na oblik, ono što je lijepo i dobro bilo zabacivao. Vrlo neugodno djeluje loša navika Henkelova, što upravo voli lijepe pjesme neukusnim strofama iskvariti. Dovoljan nam dokaz pruža uvodna pjesma u zbirci „Diorama“ pod natpisom: „An das Proletariat“. Kolik pjesnički polet počiva na ovim stihovima, kako li su izrazi divni i slikoviti; — kako bi krasna bila ova pjesma, da je ne nagrđuju upravo nekoliko gadnih kitica! Ove upadaju u oči ne samo cinizmom u njima upotrebljenih izraza, nego također i svojim bezukusnim sadržajem daleko zaostaju za drugim upravo divnim strofama. Mi ne smijemo ništa prigovoriti kontrastu raspoloženja, pomoću kog Hajne često puta postizava naj jače utiske i dojmove, a ne smijemo zamjerati ni naturalizmu divnih izraza, samo ovaj ne smije preći u prostotu i bezukusnost, kako je to slučaj ovdje i na drugim mjestima.

Kao što u pomenutom primjeru nekoliko kitica nagrđuje utisak cjeline, tako isto u drugim Henkelovim pjesmama samo nekoliko redaka, samo dva ili tri nezgodna izraza unište inače veoma povoljan utisak. Za ovo ću navesti primjer. Pjesmi „Moderne Vandalen“ (Moderni Vandali), što se tiče njene slikovitosti i zvučnog metra, ne bi se imalo baš ništa prigovoriti, da nam cio utisak ne kvari veoma loše ispala slika u potoña dva stiha. Tu Henkel naime obzirom na socijaliste ovako pjeva:

„Wir sind die modernen Barbaren,
 Moderne Barbaren? — O nein,
 Wir wollen die roten Husaren,
 Husaren der Menschheit sein!“

Crveni husari čovječanstva! — Poređenje je u pravom smislu riječi nezgodno!

Jasno je dakle, da je naš prigovor opravdan, kako Henkel letimice radi a ne kritikuje sama sebe. No u zadnje vrijeme „proces vrijeña“ prilično je napredovao, te nam njegove posljednje pjesme pružaju skoro nepomućeno uživañe. Pri svem tom ipak bi trebalo da se Henkel još bolje sabere i da se duševno kon-

centruje, jer će mu samo pomoću ovakovog koncentrovaña biti moguće pružiti čitalačkoj publici istinski znatno djelo. Pjesnik može socijalistički osjećati, no time nije određeno, da on mora i najnezatniji događaj pjesnički obradivati, jer sama grada ne utječe ništa, uvidavnost i nazor, što se krije na dnu pjesničke duše — to je „ono što stvara“.

Premda smo do sad strogo osuđivali Henkelove radove, ipak moramo priznati, da je najviše nade, da će Henkel postati socijalistički pjesnik u pravom smislu riječi, pjesnik kakovog nam je dala revolucija 48. godine u ličnosti Frajligratovoj. Moramo priznati, da je Hole mogao ugledni položaj Henkelov sebi prisvojiti, ali sad o tome ne može biti govora. Henkel je bez sumnje velik pjesnički talenat, a još se od njega traži, da sa svojim talentom ekonomski postupa. Nemački je proletarijat i do sad imao svojih pjesnika, koji su dijelom iz njega proizašli, ali pravog i istinskog pjesnika još nije imao. Jakobi je bio doduše dubok mislilac a ujedno i lirska nežna priroda, no njemu mankaše izvorna snaga i pjesnička individualnost, pa kad ga metnemo pored Frajligrata i *Ade Negri*, odmah nam njegove slabosti u oči upadaju. I Sajdelovi su stihovi često, što se tiče forme, savršeni i jedinstveni, ali i na njima se opaža velika praznina, koju bi trebalo popuniti ne doduše onijem, što se ne daje definovati, ali ipak onijem, što se ne da u kratko izreći — njemu manka ono, što pravog pjesnika stvara. Njegovu su radovi bez one prave sile, što stvara lijep oblik i pjesniku pomaže pri slikovitim izrazima; njemu manka dar osobene uvidavnosti i originalnog prekazivaña. Ova osobenost, ova pregnanceija pjesničkog izraza, najsigurniji je možda znak genija liričara. Svi veliki liričari imaju ovu osobenost izraza, a imaće je i svi geniji, što će se s vremenom pojaviti, premda mi ne možemo naslućivati, u čem će se ona sastojati, jer je to upravo tajna pjesničkog genija.

Jedan dio ove rijetke sposobnosti opažamo kod Henkela, jer on gleda stvari onako, kako ih nije još niko do danas gledao, on ih opisuje na takav način, na kakav ih nije niko do danas opisivao. Jezik mu je bogat i slikovit, o njemu se Hole jedan put ovako izrazio: „Henkels Sprache ist jene knappe Kondensirtheit, die in einen goldenen Lichtblitz tausend bunte

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Farben aufsaugt.“ Ako Henkel otpočne sama sebe strože kritikovati i ako se znadne razumno sabrati, nije isključena mogućnost, da će on još divnim tvorevinama svoje pjesničke duše nemačku liriku obogatiti.

5. Detlev pl. Lilienkron.

Do sada smo raspravljali o mladim pjesnicima, pa već je vrijeme da spomenemo jednu ličnost, koja baš u tome (mislim u godinama) i u mnogo koječemu potpunu opreku pokazuje. Mi naime moramo svratiti pažnju na jednog pjesnika, koji je već na domaku šezdesetih godina svoga života, pa se ipak mora ubrajati u mladu pjesničku generaciju. Detlev pl. Lilienkron stupio je naime onda u javnost, kad je „mlada Nemačka“ osvanula na bojnopolju. Ali osim toga što Lilienkron stupa slučajno u javnost zajedno s mladim liričarima, ipak ga moramo i radi nečeg drugog kraj ovih spomenuti: Lilienkron je svojom lirskom produkcijom ostvario ono, što je mlada generacija tražila, on je postigao ono, što je pred drugima kao ideal lebdjelo. Mladi su liričari išli za tim, da stari nategnuti pjesnički jezik zamijene novim, koji bi iste stvari na prirodniji i prostiji način izražavao — Lilienkronov je jezik potpuno prirodan i gladak! Tražila se knjiga s potpunom konvencijom, tražila se knjiga koja će pružiti ulepšan užitak strasti i imati pristupa u tako zvanim „salonskim krugovima“ — za Lilienkrona ne postoji građanski moralni kodeks, ali ipak nije frivolan! U kratko: Lilienkron je bio istinski moderan i originalan, jer nam se i nehotice onakovim u svojim pjesmama pokazuje, kakav je u istinu. Ako naravno pretpostavimo talenat, onda je prirodnost najpouzdanije sredstvo, da se postigne originalnost!

Lilienkron je postao velik liričar ne samo zato, što ga je priroda obdarila velikim talentom, nego i zato, što su različite prilike povoljno djelovale na razvitak njegova talenta. Lilienkronova poezija ima već radi toga neku osobitu fiziognomiju, jer joj je izvor u duši odrasla čovjeka; njegovi su pjesnički radovi s toga bogati i mnogostrani, jer je Lilienkron već puno toga bio doživio i iskusio prije nego li je počeo proizvoditi.

Možemo do duše već u najranijoj mladosti i sami u sebi lirske zvuke pobuditi; to najbolje pokazuje Ada Negri — ali takova je lirika puna čežnje i uzbuđenja: svijet moramo poznavati, ako želimo stvoriti realnu sliku njegovu — moramo doživjeti svega i svačega. Lilienkronov je život u tom smislu veoma bogat. Dok je bio časnik premještali su ga iz varoši u varoš, sudjelovao je u dvjema vojnama, poslije je dobio činovničko mjesto, otišao napokon na kratko vrijeme u Ameriku, kad se povratio natrag, počeo se baviti književnošću, boraveći na izmjenu u Minhen, Berlinu i Hamburgu. Čovjek ovakove sudbine mora život upoznati u najrazličitijim bojama, samo treba da pretpostavimo da je on vješt posmatrač — a Lilienkron je u istinu takav bio!

Doba Lilienkronova i sredina, u kojoj se kreće, jasno nam odgovaraju na pitanje: zašto on, premda je već u svakom pogledu moderan čovjek, ne pristaje za modernim idejama našeg duševnog života? Lilienkron se ni najmanje ne zanosi socijalizmom; za nega je politika, u koju se baš ništa i ne razumije, nešto „strašno“, on je okoreo rojalista. Njegovo obožavanje velikih državnika, kao n. pr. Bizmarka, moglo bi protivničkom taboru komički izgledati, da nije psihološki pojmljivo, kako može djetinjski zanesenačka priroda Lilienkronova pripadati kultu pojedinaca — pretpostaviv naravno, da je potpun lajik u historijskom shvatanju. Kako je Lilienkron u svojoj od predrasuda slobodnoj duši potpuno tolerantan, mogli bi ga uporediti sa Pikler-Muskauom, da Pikler u materijalnim pitanjima nije slobodan od predrasuda.

Sasvim je krivo shvatanje, da je Lilienkron erotičar i ljubitelj lakomislenog života. Svakako je Lilienkron i erotičar, i to pored Getea i Hajnea najznatniji u nemačkoj literaturi; ali on s druge strane opet i nije erotičar, kao što nijesu ni ova dva pjesnika. Nasuprot, Lilienkronova je lirika veoma bogata, što se tiče tonova i grade.

Lilienkron bi naravno već bio znamenit, kad bi njegova znamenitost bila samo u erotici, jer je kao erotičar skroz originalan i vrlo mnogostran. Najviše srodnosti pokazuje s Geteom, ali je slobodniji i svežiji; njegove ljubavne pjesme odišu bogatim životom. Geteova je lirika uza svu relativnu svežinu još uvijek tiha, još u njoj tijek nije brz već polaganim koracima promiče

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

naprijed. Lilienkronove pjesme naprotiv odišu zdravljem, pune su krvi i strasti. Iz njegovih se pjesama na nas grizeta koketno smiješi; lijepo dotjerano lice ohole aristokratke susreće nas pokraj planinske djeve rumenih obraza. „Slobodna se ljubav“.... u njegovim pjesmama na vrlo različit način uzdiže, ali se i bračnoj ljubavi i vjernosti pjesnik neodoljivo divi. Katkad se pričiña, da je filozofija i životna svrha pjesnikova u „carpe diem“ — u čulnom uživañu; ali iznenada se pjesnik obraća bolemu, zvuci kajaña i bolnog sjećaña neočekivano zabruje.....

U prvoj svesci pjesama zauzimaju velik prostor historijske balade, ali usprkos silnoj jaćini u izražavañu ide ovdje Lilienkron tragovima Štrahvicovim i Fontanovim. Razumije se, da se u nekojim od ovih balada ogleda osobiti draž. Od velike je važnosti Lilienkron, što modernu gradu na način balade obrađuje. Ovdje bi mogli navesti čitav broj uprav umjetničkih tvorevina. Ime malog draguļa dostojno zasluđuje balada: „Spätsommer im Walde“ (Kasno leto u šumi): Neki radenik, ogladñevši, u očajañu, u šumi se objesi. S tragičnošću čovječjeg života dovodi pjesnik ravnodušni tijek u prirodi u vrlo živahan kontrast. Kad nađu lešinu, preuzme gospodin sudac u žutim rukavicama da stvar ispituje, — on radi ravnodušno a i ravnodušno zatrpuju lešinu, koju nije mogao niko prepoznati. Označe je brojem 310. „Dreihundertundneun schon liegen im Sand, wer hat sie geliebt, wer hat sie gekannt?“ Vidi se da Lilienkron ne zna za ulepšavañe. Socijalnu nam nevolu on prekađuje u tako realnoj boji, kao nijedan socijalistički pjesnik. Treba n. pr. pročitati pjesmu: „Hunger“ (glad) pa će mo vidjeti, da je on oko socijalnog pitaña mudrovao, premda mu nije nikada palo na pamet, da li bi on mogao takovo pitañe riješiti. S druge je strane Lilienkron pesimista, on vidi u povjesti samo gadan krvav kaos, otuda i ta činjenica, što mnoge pjesme ovog veselog pjesnika zanesenačka odišu često puta mrđuom na svijet — teškom zlovolom. Pa i među ovim pjesmama ima biserja, pa i ovdje se pokazuje moćna pjesnička priroda, koja mjesto praznih refleksija iznosi pred nas divna i pjesničkoj duši prirodena slikovita opisivaña.

Naturalizam je glavna oznaka Lilienkronove lirike. Možda nije niko u nemačkoj lirici dostigao visine njegovih naturalistič-

kih opisivaña. Prikazivao nam on more ili pustiñu, snijegom zasuto gazdinsko dvorište ili letnim suncem obasjanu usku stazu — uvijek nam izvada sliku umjetnički, majstorskim potezima svoje kičice. Ali on nije samo divan slikar mirnog života — divne su i ñegove ubojne pjesme.

Do danas je Lilienkron izišao na javnost sa četiri sveske pjesama. Ñegova posljedña publikacija pokazuje, kako je on još u punoj snazi. Ona narodna: „u svakoj šenici ima kukola“, i na Lilienkronovim se pjesmama obistiñava, ali ejelina na nas utječe tako, da moramo osjećati, da se nalazimo pred: „*pjesnikom umjetnikom*“, koji u neograničenoj vlasti drži sva pomagala svoga rada. Lilienkron je smjelo stupao svojom stazom, a nije se dao smesti opasnom pohvalom svojih prijatelja. Katkad se opet moglo pobožati, da će se Lilienkron u svojoj osobenosti odviše osmjeliti, pa će mu ista preći u maniju. Katkad je opet pjesnik ostavljao realnu podlogu i gubio se u vizijama, — i upravo su baš ove „ekstravagance“ hvalili ñegovi literarni prijatelji i nastojali, da „Neutöner-a“ Lilienkrona potaknu na smjelije pokušaje. Ali je do skora sam Lilienkron opazio, u čem leži klica snage ñegove, pa je s toga ostajao mirno na tlu realnosti i u starom tonu i dale pjevao, — no ipak bi po katkad potsjetio i na četvrtu dimenziju. Lilienkronu nije nužno tražiti novih efekata; on ima dovoljno talenta, da u staru pjesničku formu obuče nov sadržaj. To nam pokazuje ñegov: „Poggfred“, koji nas, što se tiče metra i haraktera, potsjeća na „Byron“-ova „Don Juan-a“. U ovoj fantastičnoj pjesničkoj tvorevini udružene su sve odlike lirske stila Lilienkronova, a osobito ñegova sposobnost, da u nekoliko strofa prekaže tragičnost čovječe sudbine. Sjajne, čisto lirske partije izmjeñuju se s epskim mjestima i epizodama punim dramskog života.

Lilienkron je jedini meñu mladim ñemačkim liričarima, kome smijemo priznati da je bio genijalan. On je pjesnik, koji s jednakim pravom nastavlja povorku velikih ñemačkih liričara: Getea, Hajnea i Frajligrata. Često se puta prigovara, da Lilienkron nije genije, jer u ñega nema geniju potrebne „intelektualne“ kvalitati. Istina, Lilienkron nije znanstveno naobražen čovjek, ñegov pogled na svijet nije sistematski obraden, ali, po mnijeñu mnogijeh, to pitañe za genija umjetnika spada tek u

drugi red. Bez sumnje ustupamo vidnije i časnije mjesto velikanima kakovi su bili Gete i Šiler, nego li jednom Birgeru ili Lilienkronu — ali svaki umjetnik ne može biti „universalan genije.“ Uzmimo za primjer upoređenje iz druge grane umjetnosti: Hajdn i Mozart nijesu bili, kao ljudi, baš velike glave, ali im radi toga ne smijemo uskratiti umjetničku znamenitost i genijalnost. S druge strane opet je nesumnjivo, da su ljudi kao Šuman i Rihard Vagner tim veću znamenitost dobili, što su ujedno bili i sjajni pisci. K tome se i Robert Burns smatra genijalnim liričarem, pa za to nemamo razloga, da Lilienkrona lišavamo ovog naslova, jer on, kao pjesnik i mislilac, pokazuje puno mnogostraniju pojavu.

МУДРЕ ИЗРЕКЕ.

1. Женијалан човјек! Ох, он је много више него човјек, он има божанствено срце и памет: он ствара, он се поставља као копча између Бога и човјека, живи у свијету, а ипак је он сам за себе свијет. Мало је великијех људи; пролазе неопажени и псмијани; свијет им ставља на главу трнову круну, а небо им преправља звјездани вијенац. Tarchetti.

2. Више вриједи собица прама сунцу, него влажна полача. Француска изрека.

3. Љубав је изборно сродство. Göthe.

4. У шуњањству болест, у слободи труд. Kosciuszko.

5. Прими живот онакав какав је, а не какав би требало да буде. Rousseau.

6. Бријачи уче се бричити на глави сиромаша.

Француска пословица.

7. Боље је огледало, него цео низ прадједовскијех слика. Немачка изрека.

8. Све умјетности не слове истијем језиком, али неке тајанствене сродности чине да се међусобно разумију. Оњи вез, који их саставља, затворен је у дубинама душе.

Хенри Блазе.

G R U Ź.

Topografično-povjesničke bilješke

(4)

Vice Adamovića.

IV.

„Kolo od sreće u okoli
vrteći se ne pristaje:
tko bi gori, eto je doli,
a tko doli, gori ustaje.“

Gruž, kao što i cijela republikanska državica, imao je do brzo iskušati na sebi istinitost navedenijeh riječi neumrlog pjesnika.

Kad se ono za račun cara Karla V. krenu iz gruške luke skoro stotinu brodova pod slavnom zastavom sv. Vlaha, zadesi dubrovačku mornaricu prva teška nesreća, jer tom prilikom postrada osamnaest dubrovačkijeh brodova sa svima ljudima što bjehu na nima. Taj poraz dade povoda poznatoj izreci: *Trista Vica udovica*, a pod tijem ga naslovom ispjeva pop Antun Kazali.¹⁾

Isto tako godine 1541. pridružiše se dubrovačke plavi cesarevom brodovlju proti Varvarije,²⁾ te na žalost, uslijed strašne oluje, i tu propade četrnaest brodova na neopisivu štetu Gruža, grada i okoline.

Na gruškom škaru bi sagrađen i jedan dio brodova „*ne-pobjedive armade*“, koju Filip Špañolski poslao protiv Engleske, gdje cijelo brodovlje bi onako nemilo uništeno.³⁾ Računa se, da je za ono sedamdeset godina, što je Dubrovnik pomagao špañolske ratove pod Tunizom, Algirom, Tripoljem i po Oceanu, republika pretrpjela gubitak od 178 brodova, a u tako zvanom „*indijskom brodovlju*“ zaglaviše gotovo svi ostali (blizu 300) dubrovački ratni i trgovački brodovi.⁴⁾

¹⁾ „Trista — Vicah udovicah — prizor diejstveni — P. A. Kazali — U Zadru — Tieskom bratje Batarah — 1857.

²⁾ Barbareska — italij. Barberia.

³⁾ U jednoj rukopisnoj hronici nalazimo ovu bilješku: La republica di Ragusa ha servito il Re di Spagna Filippo nella lega contro i Turchi con 32 navi, e nella guerra di Portogallo con 35 dove sono morti 1500 Ragusei.“

⁴⁾ Appendini, I. 116. — Skurla, „Cenni storici“ str. 18.

Tako se približivaše konačnoj svojoj propasti ono glasovito brodovlje, o kojemu je Mavro Orbini pisao, da je jedno od najvećih u Sredizemnomu Moru, toliko radi veličine lada, koliko zbog znamenitog broja topova, što sobom nošase, a navlastito pak radi hrabrosti momčadi, koja bijaše na nima.¹⁾

Još se Gruž i cijela državica ne bijahu oporavili od spomenutih nesreća, kad ih stigoše još teži i strahovitiji udarci. Mlečići, naime, ti stari neprijatelji dubrovačke slobode i pomorske sile, koji još 971. godine bijahu dojedrili u Gruž u namjeri da podjarme svoju mađu takmačicu, stadoše sada opet napadati Dubrovčane i podsticati hajduke da uznemiruju mirne i pitome naše krajeve. Više puta nasrtahu njihove oružane galije i fuste²⁾ sad na ovo, sad na ono selo slabašne državice, a navlastito pak ciljahu na krasnu grušku luku, gdje su, pod jednim ili drugim izgovorom, više puta ulazili prijeteći i plašeći, a često bog me i plijeneći one stanovnike i dubrovačke brodove, što se slučajno u onoj luci bijahu usidrili.

K tomu se zlu pridruži i užasna trešnja od 1667. godine, uslijed koje se polomiše i skršiše u samoj luci mnogo brodova; sruši se mnoštvo polača, erkava i kuća, a mnogo duša zaglavi pod gomilama razvalina rodnog mjesta. Zavlada strah na sve strane, zabuna dogna neke nevojnike do ludila, a šteta u opće bijaše neopisiva. Uzburkano more buči, strašno se uzdiže i premeće; vodovod više Gruža vas je raspuknuo, te se silne bujice slijevaju niz baštine i perivoje, prodiru svuda, sve raznose; kameće se ori i zasipje puteve i vrtove, zatvara vrata od kuća i košara, pobija silnu stoku, a od ljudi mnoge rani i osakati. Od škara nema više ni traga, jer od brodova, što su se tu gradili ili popravljali, nastane strašna gužva, a gorostasni valovi razniješe mnoge lade, drvla, pa i sva gvožđa, što se na igalu nadoše. Od zgrada ostade spasena kuća Marka Sjerkovića (Sorkočevića, Sorga), pa ona nekog Milića i dijelom manastir sv. Krsta. Mnogi glavni i bogatiji plemići ukrecaše se na lade, koje bijahu još ostale čitave, te se spasoše sa svojima i s ono malo pokućstva, što se dalo prenijeti, i tako se skloniše u Jakin.

¹⁾ „Il Regno degli Slavi.“ Pesaro, 1601 str. 203.

²⁾ Italij. *la fusta*; V. Prof. Zore l. e. pod riječi *fuštar*.

I ovu kobnu nezgodu upotrijebiše Mlečići, te pod upravom Katerina Cornara dođu u Gruž, gdje su se nadali da će naći paše i plandišta; ali Gružani i građani nijesu stali prekrštenijeh ruka, jer su dobro znali, da im je s onakijem dušmaninom tanko bilo presti, pak se svakoj neprijateljskoj namjeri svojski opriječiše.¹⁾

„Nesreći trešne i požara — piše Prof. Vučetić — pridruži se i treća: krađa i plijeñeñe. Opaki podanici republike sa sela i iz grada, državni oružnici, barabanti i ljudi sa strane, oružani i bez oružja, ljudi i žene stanu u općoj zabuni i smetenosti navalivati na crkve i na manastijere, na kuće i kučišta, na divonu i na druge državne zgrade, razbijajući polugam i sjekiram vrata i brave, kopajući motikam po razvalinam bjelodano i bezobrazno, te se plijeni u gradu, u zagrađu i po selima; jedna četa tatova grabi plijen drugoj, jedan drugomu otimle što može; robi se blago državno i crkveno, plijeni se blago i pokućstvo po kućam; pak se raznosi i prodava po republici i izvan države.“²⁾

Istom prilikom neki Italijanac, glavav bombardijerâ, dočepa se svete Pelenice,³⁾ te je ponese iz grada u Gruž, odakle je namjeravao ukreati se u ladu, što je bila spravna da odjedri put Italije. Srećom Dubrovčani obaznaše za takovo bezakoñe, te svećanom litijom prenesu sv. Pelenicu iz Gruža u Leverin,⁴⁾ gdje poslije trešne bijahu skloñene sve ostale moći, koje su se mogle spasiti ispod ruševina.

I povijest o krstu kralja Uroša skopčana je sa gruškom povijesti, jer se zna, da se taj dragocjeni krst čuvao isprva u

¹⁾ Upor. Adamović, „O trešnjama grada Dubrovnika“ 1884., str. 30.

²⁾ Prof. A. Vučetić „Dubrovnik za Kandijskog rata“.

³⁾ Od prastarih se vremena čuva i štuje u dubrovačkoj stonoj crkvi neki starinski, ukusno izrađeni srebreni sandučić, što sadrži „Pelenicu“, u kojoj Djevica Marija prekaza svoga sina Jezusa u jeruzolimskom hramu, predavajući ga na noj u ruke velikoga svećenika i proroka Simeuna. I ovu moćnicu, koja je u ostalom i kao umjetničko djelo od prevelike znamenitosti, pučka je bogoljubnost nakitila zasebnom legendom, za koju vidi Skurla „Moćnik stolne crkve dubrovačke.“ Dubrov. 1868. str. 121—144.

⁴⁾ *Leverin*, po ital. Revellino, jest tvrda, koja brani grad s istočne strane, biva povrh gradskih vrata, što vode na predgrade Ploče. Vidi piščevu radnju „O bedemima grada Dubrovnika“ u *Srđu* za godinu 1902.

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

crkvi sv. Petra i Pavla u Prizrenu, pak kad dođe do ruku Dubrovčana, ovi ga dadoše Domenikancima u Gružu, odakle ga trećeg maja 1618. preneseše u grad, jer se dogodi, kako piše kanonik Stojanović („Dubrovnik“ br. 45. od 1896. god.), da neki fratar otvori krst i ukrade komadić sv. drva, te ga dade za deset dukata barunu Filipu Saponara. Kad umrije fratar, Saponara povjeri tajnu vlastelinu Tudiziću.¹⁾

Istom bijahu protekle dvije godine od kada užasni bič trešnje bijaše pretvorio grad, Gruž i okolicu gotovo u puste gomile kameña i ruševina, kad nemili Mlečići stanu opet da napastuju ove naše krajeve napadajući, čas ovdje, čas ondje, svojijem ladama i zloglasnijem hajduštvom. Već mjeseca januara 1669. dojedri u Gruž pomorski zapovjednik Giustiniani, a malo dočnije i proveditur Priuli svrati se iz Kotora u Gruž, gdje jedan i drugi ostave žalosnijeh tragova silovitosti i okrutnosti.²⁾

Odmah kako se ljudi nešto razabraše poslije ovako strašnijeh udaraca, neki su građani predlagali, da se u Gružu sagradi nov grad, biva drugi Dubrovnik; ali se većina pokaza toliko zaljubljena u svoje kuće i starinske predaje, da ne htjedoše ostaviti ono mjesto, premda u početku rdavo izabrano, pošto su, kako Yriarte veli, na dva koraka imali položaj bez takmaca za utemeleñe grada, koji bi cvjetao.

¹⁾ Za potañe vijesti vidi: Skurla „Moćnik stolne crkve dubrovačke“ od str. 108 do str. 121. — *Slovinac* 1880 br. 9. str. 171—172.

²⁾ Upor. Prof. A. Vučetić oz. mj.

U S P O M E N E

o ustanku u dubrovačkoj zemlji g. 1813. i 1814.

(7)

Seļaci ustanici videći se tako prenebreženi, znajući da se snuje da im preotmu slavu radi osvojeña Dubrovnika, i da Austrijanci i Englezi ne mišlahu više uspostaviti našu republiku, udariše u grdnje i pobune. Sretnu oni austrijskoga generala i engleske

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

zapovjednike. Okruže ih pod oružjem. Reku onome, da su mjesec dana prije njegova dolaska grad i tvrđave dubrovačke bile samom narodnom silom natjerane na opsadno stanje; da se bez našeg ustanka ne bi bio on mogao s vojskom približiti Dubrovniku, da se bez pomoći našega naroda ne bi bili mogli izdržavati vojnici koje bijaše doveo. — Predbacivahu drugim engleske proglase, kojim su zaveli Dubrovčane, da uzmu oružje za izvoještene slobode i neodvisnosti, i one proglase, kojim im bijahu zajemčili dubrovačku zastavu.

Generao austrijski i zapovjednici engleski prepanu se i na svaki lijepi način traže da odaleče svijet i da utišaju srdžbu onih ustaša. Odma Milutinović zatraži, da se sastane sa vlasteoskim odborom. Veoma vrela bijahu njegovi prijekori i tužbe na uzbunu našega naroda; zamoli vlastelu, da ih umire; priopći im, da će do malo sklopiti predaju s ugovornikom francuskim koji se nalazaše kod néga; reče im na svrhu, da on ne može uspostaviti našu republiku, jer da ima naredbu, da zauzme grad i zemljište dubrovačko u ime ćesara austrijskog, ali da bi se ipak u toliko, dok se znadbude sudbina Dubrovnika, mogli sporazumjeti o kakvoj preinačnoj mjeri.

Odbor republikanskom odvažnošću odgovori mu, da niti hoće niti može uspregnuti puk, koji s pravom brani ćast, za koju je prolio svoju krv u preduzeću, koje je do tog ćasa bilo odobravano i potpomagano od samih Austrijanaca i Engleza. Ova odvažnost navede generala Milutinovića da uglavi: da dvjesta ljudi izabranih između naših ustaša imaju ući pod oružjem i pod narodnim barjakom u grad Dubrovnik, ujedno sa savezničkim ćetama; da se barjak dubrovački ima razviti i na gradu i na tvrđavama, gdje god se uzviju zastave saveznićkijeh vlasti; da naša narodna straža ima se upotrebljavati u gradu i na tvrđavama upored vojske austrijske; da će i na dalje vršiti svoje civilne funkcije u državi dubrovaćkoj koliko namjesnik Kaboga toliko i odbor vlastele.

Napokon se razide ovaj sastanak uz prividno uzajamno zadovolstvo.

Dok se to događaše u Gružu, puk grada Dubrovnika, pod upravom neke vlastele a ne bez znańa vlade francuske i generala Montrichard-a, pobuni se proti posadi francuskoj. Ova bi

odma razoružana i zatvorena. Narod vas s reda pograbi oružje, sastavi narodnu stražu, koju porazdijeli po tvrđavama, pošto začavlaše topove i razoružaše straže.¹⁾ Zatim vrli narodnaci razviše na placi stijeg dubrovački, uz sveopće pleskaće i povike živio nebrojenog puka.

General francuski bio je opkojen od gomile svijeta pred divonom (carinarnicom), i to ga prisili da se preda; ali nije se nigda nadao da će stvar uzeti takvoga maha. Ali, što ne može da učini u narodu odanu slobodi narodno oduševljenje? Među tim na placi i na zidovima vijaše se zastava republike, i vas se puk okiti republikanskim pantljikama.

Budni pukovnik knez Natali, komu nigda ne izbježe nikakva mjera korisna po interese i sjaj republike, opazi sa visova ovu iznenadnu promjenu te poleti sa svojom vojskom na vrata gradska, e da bi ih on prvi zauzeo.

Vlastela ne bijahu još preuzela u cjelosti ugled i predašnji utjecaj nad pukom dubrovačkim nakloñenim više na demokraciju, a da bi mogli slobodno primiti u grad kneza Natali s Brgaćanima i Župljanima koje je on predvodio. Plačkaće predgrada zadavaše straha građanima, da se ustaše ne podadu ekcesima raspuštenosti i plačkaña i unutar zidina gradskih. Pa ipak nijesu se imali čega bojati! Bi dakle samo dopušteno knezu Sabu Đordi, načelniku gradskome, i knezu Bozdari, da pregovaraju s Natali-jem; ali među tim stojahu zatvorena vrata od grada i od Pločâ, čije ključe držaše gospodin Krstica. Marku Marinoviću, koji se odlikovao²⁾ u pučkoj pobuni u gradu, bi

¹⁾ Marko Marinović sa dva kovača i tri seoska vojnika dubrovačka krene se prvi na kaštio od Mula, gdje, razoružavši one vojnike koje nade, dade začavlati topove. Odatle pođe kao oficir su deset vojnika na stražarnicu od Pločâ, i zauzme tvrdu Revelin, naperivši topove put puta od Pločâ.

Gradski zapovjednik, neki Nardi, bio je prvi napadnut u toj pobuni, da mu otmu ključe od grada.

²⁾ Junaštva njegova za dugo se veličahu. Marin Zlatarić, Dubrovčanin, svećenik dalmatinski Miho Karaman proslaviše ga stihovima talijanskim i slovinskim. Malo stihova — tako mu pišaše prvi posvećujući mu ih dne 20 februara 1814 — ali nadahnutih rodojublem donosim Vam, da Vam izrazim rodojubno priznaće za nesumnive oglede, koje vi dadoste onoga dana na časnomu polju, svoje hrabrosti, revnosti i domovinske ljubavi u obrani naše slobode, kad ni sam svoj život ne štedaste, da nas oslobodite naših muka.“

povjerena briga, kao oficiru su deset sôldata dubrovačkih i sa srentom Ucovićem, stražarnice na Pločama, gdje on udvoji stražare i probdije cijelu tu noć čuvajući grad, da zapriječi svako iznenađenje ustaša, koji se bijahu već približili prvijem vratima od Pločâ tražeći na glas da ih puste unutra.

Pukovnik Natali, koji nije mogao biti obaviješten o pogodbi sklopljenoj s generalom Milutinovićem, dade odmah razumjeti onoj dvojici vlastele, da vlada nesloga između zapovjednika saveznijeh vlasti i našijeh ustaša, radi čega je nužno da ga se bez oklijevaña pusti u grad i ne dopusti da uđu Austrijanci i Englezi. Ova novost, mješte da podigne rodoljubni duh ona dva vlastelina, predoči im novu katastrofu nedaća, i cijeneći da će navući na sebe, osim plačke, i neprijateljstva od strane Austrijanaca i Engleza, povukoše se ne uglavivši ništa i zaiskaše da dode knez Kaboga, da ih obavijesti o stañu u kome se nalažahu poslovi.

Ulak poslan od Natali-ja dode u Gruž baš kad se bijaše svršilo pregovarañe Milutinovića s narodnim odborom.

— pa završuje: „Ovaj moj slabi spjev, kaonotî pisan perom sedamdesetgodišnjaka i po tome hladnog pjesnika, nadam se da će biti oživljen toplim i zvučnim glasom onijeh, koji će bolje od mene znati, opjevati slavu naše drage otaĝbine a Karaman:

„Bio živ i zdrav Vlaho Zglave,

Marinović, Koprivica;

Neumrle vaše slave

Spomiñaće od djece djeca,

Prijunački jer stupiste

Gdje pogib'ja bi i strah veći,

Jer smrt istu potlačiste

Naše jade za prisjeći.

Svak vam, braćo, zahvaļiva

Na ljubavi vašom mnogom

I svijem harnost obećiva

Kunem vam se višñim Bogom.

Nadodaj da, dok je Marinović zauzimaio tvrdu na Mulu, radnik Đuro Selak zauze kulu na vratima od Pilâ a zatim razoruža glavnu stražaricu.

АЛФРЕД ДЕ МИСÈ (MUSSET).

— саопћио Др. Торквато. —

Алфред де Мисè нема своје биографије.

И збиља, он није био нити представник посебне школе, нити говорник или политички писац, а као човјек није утјецао ни на какав догађај особите важности. Човјек од забаве и пјесник, али пјесник ужитка коме се искључиво бијаше подао, који га је и прије времена у гроб стровалио.

Од племићког кољена, родио се је у Паризу 1810. од обитељи која нам најбоље представља двије противне струје осамнестог вијека. Отац му је био један од главних обожаваатеља Русових (Rousseau) идеја, док му је мајка насупрот наклону била мистицизму јансенистичне форме. Алфред се је још као дјечак истицао богатом маштом, говорничким даром и проницавим умом. Науке је довршио у заводу Хенрика IV; а године 1827. будући пјесник постао је и доктор философије. Али философија није била његово поље. Та лијепа памет брзо упане у сплетке најскрајњег скептицизма. Немирна темперамента и живахне ћуди баци се у наручај најгоре страсти, која, регби, да је била једина муза његовог Парнаса.

„J'irai peut-être trop loin . . . Qu'est-ce que cela me fait? J'irai toujours . . . Le bonheur! le bonheur! Et la mort après, et la mort avec!“¹⁾ Та он се је сам назвао „L'enfant du siècle“ (дијете свога стољећа).

Његов живот, што се морала тиче, дао би се раздијелити у три разне фазе. За млађијех дана одсијева код њега раскашаност, презир себе истога и очајна тврдоглавост у таковоме стању устрајати. Било му је самих 21 година када је пјесник у својим *Les vœux stériles* (јалове жеље) написао:

„La science de l'homme est le mépris sans doute;
C'est un droit de vieillard qui ne m'est pas donné.
Mais qu'en dois-je penser? Il n'existe qu'un être
Que je puisse en entier et constamment connaître,

¹⁾ Ја ћу можда поћи предалеко . . . Али што ми је стало? Ја ћу увијек ићи . . . Срећа! Срећа! А за њом и с њом смрт!

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Sur qui mon jugement puisse au moins faite foi.
Un seul!... de le méprise. Et cet être, c'est moi!"

У двадевет и трећој години, Мице се упознао са Жорж

Сандом, којој је тада било двадевет и девет година. Ова жена и домаћинца највише је уздрмала нестањивим духом

милогора Алфреда. Ко је у овој афери био више крив, он или она? О томе се је много расправљало, али без користи. Стално

је то, да су обојица носила последице својег пријеха и били жртве несмотрене љубави. Жорж Санд подига се ипак из

такве кризе; Мице је остао морално поражен, уништен за

увјек. Потрјешио би онај, који би попут Ламартина, обожа-

вајући јулију или Елвиру, мислио да је у њима нашао нека-

кву рехабилитацију његову. Овом је пријетом Мице саставио

набоду своје стихове; али то је било сасвим кратко прољеће

пјесник ве маште. Цвијеће је након мало увехнуло. Након гла-

совитих *Ночи* (Nuits), ослабила је пјесникова лира. Његов је

дух све више упадао у најскраћу очажност; а у задној фази

својег живота, гласовити пјесник претворно се у проста аико-

кове стаје, он је писао:

"Dans ce vert où je cherche à noyer mon supplice,
Laissez plutôt tomber quelques pleurs de pitié""

Његов се живот мало по мало тропио. У четрдесет и

шестој години живота (1857), премину пјесник, али прије него

се са лиром растао, исповидао је своју порпешку, признао се

кривцем.

"Le seul bien qui me rest au monde
Est d'avoir quelques pleurs"

Ови ће стихови увјек бранити Мице-ову успомену од

скрајне страве лудске савјести.

1) Човјека је знаност без гумље презир; то је право старца, које мени

није удијељено. Али како морам о томе мислити? Нема већ само једно

биће, које ја могу потпуно и свијесно познати, о коме мој суд може

уједно свједочити, једно једино! . . . да га презирем. И то биће јесам ја.

2) Једно добро, које ми остаје на свијету, јесте да сам кадгдга плакао.

Након што смо у кратко представили човјека, испитајмо и његово дјело. Дјело кратко; захвата само раздобље од десет година (1830-1841). И ако је велик дио посветио прози, ми ћемо се рађе зауставити на пјесништву. Мисе као прозаиста није од особите вриједности, док као пјесник заслужује особиту пажњу. У прози је написао неколико кратких романа и новела, петнаест комедија и *Confession d'un enfant du siècle* (Исповијест савременог младића), што би био фрагмент аутобиографије, у коме нам је сачувао успомену фаталних својих одношаја са Жорж Сандом. Новелама и комедијама не ћемо се бавити. И збиља, шта би радили у оном поквареном амбијенту? Под укусном формом писаца нам је настојао представити најгоре страсти људскога срца.

Међу таквим каприсима у театралној форми, и ако за позорницу не бијаху написани, једину драму, коју би требало одијелити, била би — *Lorenzo de Medicis*. *Lorenzaccio*, како га је презирно називао фјорентински народ, одлучио је град ослободити и трсити се Александра свога стрица. Да би закопао сваку његову успомену, настојао га је слиједити у истијем махнама; али након мало сам је упао у ону исту мрежу, коју бијаше сам испрео. Фиренца му се након мало изневјери, смакне га, и другог на управу постави. Ево у драматичној форми тезе, коју ће касније више пута у стиховима Мисе образложити. *Lorenzaccio* је најсимболичнији од свих његових комедија.

Једнака се готово идеја развија у његовој дугој *Confession d'un enfant du siècle*. Диван је и поучан закључак, када се јунак, у часу кад хоће да зададе смртни ударац своме противнику, зауставља пред пропелом, што но је ви-сјело на прсима његове жртве. „*Je suis né dans un siècle impie . . . Pauvre Fils de Dieu qu'on oublie, ou ne m'a pas appris à t'aimer.*“¹⁾ Да, ово је било велико зло. Али ипак код Мисе-а оно није баш до такове скрајности допрло, јер након мало он наставља: „*Je ne t'ai jamais cherché dans tes temples; mais grace au ciel, la ou je te trouve, je n'ai*

¹⁾ Ја сам се родио у вијеку безбожности . . . Јадни заборављени Сине Божји, нијесу ме научили да те љубим.

pas encore appris à ne pas trembler."?) Једнако је негда оже-
као и Виктор Иго (Hugo), када је написао:

"Parmi tous les progrès dont le siècle se vante

Une chose, ô Jésus, en secret m'épouvante!

C'est l'écho de la voix qui va s'affaiblissant";?)

Беварство дакле није било потпуно завладао Мисе-овом
духом. Он је казао по рјечима де Франка:

"L'histoire de ma vie est celle de mon cœur";?)

а могао је такође казати:

"L'histoire de mes vers est celle de ma vie";?)

Године 1830. у двадесетој години, написао је Contes

d'Espagne et d'Italie; ово му дјело није од велике вриједности.

Очејева борага пјесничка машта и таленат, а друго ништа.

Након двије године објелоданио је Un spectacle dans un lau-

teuil (Један приказ у насловачу), то би био заједнички на-

слов трију разних саставака. À quoi rêvent les jeunes filles

(О чему сачају дјевојчице) није друго већ малин роман у

форми дијалога. Treba признати, да је Мисе у дијалозима ли-

јено успио; што нам најбоље доказује да је добро познавао

психологију, без које не може се појмити добар дијалог.

Напомена то је малена приповијест без икакве књижевне

вриједности, коју је писац уметнуо само да му свезак буде

већи; а боље би и са књижевном гледишта био урядио, да је

никада није написао. У кој се зборачује свака умјетност и

естетски ожегај. Мисе је боље успио у својој алегоријној,

символичној а донекле и фантастичној драми La Coupe et les

lèvres (Чаша и усне), која сачињава главни дио његовог дјела

Spectacle dans un fauteuil (Призор у насловачу). — Главни

јунак ове донекле досадне пјесничке пролукије, Франк, ли-

рошки ловац, морао би представљати занос и амбицију мла-

дол нарашћаја, а особито мржњу проти модерном конвенцијо-

ндје, рђе те најем, ја нијесам још наукао не трести се.

Уз вас напредак, којим се вијек поноси, само једна ствар, О Пусе,

Повијест мора живота јест повијест мога срца.

Повијест мојих стихова јест повијест мога живота.

нализму и хипокризији. Диван узор, без сумње, социјалистичне врсте, гдје атеиста провједује:

„Le pacte social n'est pas de ma façon;
Je ne l'ai pas signé dans le sein de ma mère;”¹⁾

и моралиста излаже своје рано искуство:

„L'orgueil, c'est la vertu, la force et le génie;”²⁾

а бјесан кличе као да закључује:

„ Malheur aux nouveaux nés!
Maudit soit le travail! Maudite l'espérance!
Maudits soient les liens du sang et de la vie!
Maudite la famille et la société!
Malheur à la maison, malheur à la cité,
Et malédiction sur la mère patrie!”³⁾

Мисе није сјегурно предвиђао, да ће године 1900. ове идеје постати популарне, актуалне и практичне.

— Tu n'es qu'un paresseux plein d'orgueil et d'envie,⁴⁾

одвраћао је скуп де Франковим декламацијама. Након мало социјално питање пада и ишчезава, да даде мјеста раскалашености. Франк бацивши се у наручја Белколоре, узалуд је настојао трети се ње и повратити се у крило негдашње своје Деидамије, прве пријатељице; — у критичном моменту изриче и друго гласовито проклетство, тачније од првога:

„Ah, malheur à celui qui laisse la débauche
Planter le premier clou sous sa mamelle gauche!
Le coeur de l'homme vierge est un vase profond:
Lorsque la première eau qu'on y jette est impure,
La mer y passerait sans laver la souillure,
Car l'abîme est immense et la tache est au fond.”⁵⁾

¹⁾ Ја не пристајем на социјални уговор, јер га нијесам потписао у утроби своје мајке.

²⁾ Охолост, то је крепост, снага и гениј.

³⁾ Јаох се новом породу! Проклет био рад! Проклета нада! . . . Проклет био вез крви и живота! Проклета обитељ и друштво! Проклета кућа, проклет град, и проклета мајка домовина!

⁴⁾ Ти си љенчина пун охолости и зависти.

⁵⁾ Јаох се ономе, који пушта да му развратност забије први чаво под леву сису! Срце је невиног човјека дубока посуда; када је окаљана прва вода, коју у њу улијеш, море ће преко ње проћи а да је не очисти, јер је понор стравовит а љага је у дну.

Овако је пјесник изрекао у двадесет и другој години, осмртно слово своје исте младости.

То исто понавља у својем дјелу Рола, пјесничком производу од године 1833. Ту нам је оцртан живот једног расипника, који је већ унаприједа пребројио дане својега живота над својим богатством, одлучио је удобно живот провађати за три године дана и самоубојством свршити када буде потрошио и задњи новчић. Због предмета и закључка, који се одатле сам намеће, ова је пјесма изврсна и од велике важности, а и цијели tableaux умјетнички је приказан. С овог гледишта Рола нам се више допада него *Coupe et les lègres*. Она нам најбоље представља осамнаести вијек, онај вијек, који је настајао уздрмати сваком вјерском идејом и на њезиним рушевинама подигнути ново људство без вјерских осјећаја, како га је схватао модерни материјализам. Пјесник се обраћа Волтеру, чије су идеје највише допринијеле данашњем материјализму, преправивши му земљиште:

„Dors - tu content, Voltaire, et ton hideux sourire
 Voltige-t-il encor sur tes os décharnés?
 Voilà pourtant ton oeuvre, Arouet; voilà l'homme
 Tel que tu l'as voulu! — C'est dans ce siècle-ci,
 C'est d'hier seulement qu'on peut mourir ainsi.“¹⁾

Мисе признаје, да је кршћанство једино средство, које је кадро страсти обуздати, једини извор праве љубави, а то је баш оно што фали модерном друштву. Данашње друштво, забацивши. Исусову науку, вели Мисе, оно је себе упропастило, ослабило дух и истисло најљепши идеал, који је био кадар оплеменили људско срце.

„O Christ, je ne suis pas de ceux que la priere
 Dans tes temples muets amene à pas tremblants...
 Ta gloire est morte, o Christ, et sur nos croix d'ebene,
 Ton cadavre celeste en poussiere est tombé.“

¹⁾ Спаваш ли задовољан, Волтеру, и твој грдан подмијех леиша ли још на мршавај твојој кости? Ево твојега дјела, Ароуета; ево човјека какова си ти желио! — Само у овоме вијеку, само од јучер овако се може мријети.

Eh bien! qu'il soit permis d'en baiser la poussière,
 Au moins credule enfant de ce siècle sans foi,
 Et de pleurer, o Christ, sur cette froide terre
 Qui vivait de ta mort et qui mourra sans toi.¹⁾

Та он исти, он, l'enfant du siècle, лијепо нам је насликао овај модерни свијет, овај свијет тако поносит својим течевинама, али гдје фали сваки идеални полет људском духу.

„Tout est bien balayé sur vos chemins de fer,
 Tout est grand, tout est beau, mais on meurt dans votre air.“²⁾

Искуство га је поучило, и он је спознао моралну млохавост своје генерације.

Али са свим тим, Мисè, понут осталих својих савременика, хтио је остати деиста, али се брзо досјетио да је то немогуће, као што се може разабрати из овог његовог дјела.

Рола нам даје најбољу идеју pjesnikove младости. Али Мисè је прошао и кроз другу фазу својега живота, коју би могли назвати периодом зрелости последице познате љубавне pjesnikove кризе. Након двије године потпуна мука, он је саставио своје гласовите *Ноћи* (Nuits) и *писмо Ламартину*; а након пет година и своје *Успомене*.

Најважније су његове *Ноћи*, у којима се открива прави pjesнички таленат, а има их четири на броју. Али са филозофског гледишта нијесу дотјеране, у многоме и протусловне. То се даде лако протумачити, што је у Француској за оно доба владала велика несталност на филозофском пољу, а идеје Волтера и Русоа биле су захватиле маха код интелегенције француског народа. Својој музи, која му у раду пружа утјехе, предбацује изнемоглост и млохавост (1835. Nuit de mai, мајска ноћ), затим тешки ударац због прекинутих одношаја са Жорж Сандом (Nuit de décembre, декембарска ноћ). Много сам се трудио, е да би схватио гласовиту алегорију младог човјека

¹⁾ Ох, Исусе, ја нијесам од оних, које молитва води тетурајући к твојим нијемим храмовима . . . Твоја је слава умрла, о Исусе, и на нашим ебанским пропелима, божанствено твоје тијело у прах је пало. Па добро! нек дозвољено буде најневјернијему сину овога безвјернога столећа пољубити прах и плакати; о Исусе, над студеном овом земљом, која је живјела о твојој смрти и која ће без тебе умријети.

²⁾ Све је лијепо пометено на гвозденим вашим путевима, све је велико, све је дивно, али се умире у вашем ваздуху.

у црну одјевена, који се пјеснику као брат представља. Нијесам је ни онда схватио кад се открива да се *Самоћом* (Solitude) зове. Уз разне тумаче, и ако врло досјетљиве, ипак сам био на чуду: Шта се у њој налази? Једна промашена идеја. Дубина до које се нијесам знао спустити. Што се пак тиче *Nuit d' Aout* (Авгусна ноћ, 1836), то је глас бијесне страсти, која удаљена од обљубљеног предмета тражи други, па какав био, сиремна на све већ познате муке и исту смрт.

„J'ai fait serment de vivre et de mourir d'amour.
Après avoir souffert, il faut souffrir encore;
Il faut aimer sans cesse après avoir aimé.“¹⁾

Познато је, да је Мисè овако и радио. Потипштеп, али не-освијештен, повраћао би се истој кризи; настојао је заборавити, опростити, и ако врло тешко. (*Nuit d'octobre*, октобарска ноћ 1837); мало по мало прошлост је ишчезавала, али успомену је сачувао као задње своје благо (*Souvenir*, успомена, 1841).

Овијем дјелима требало би надодати и писмо Ламартину (1836), гдје се можда ради о Жорж Санду и коме другој. То је излијев болна пјесникова срца несретнијех одношаја са гласовитом женом, коју је страствено љубио, а она му се напоскон изневјерила. Ту нам је живим бојама нацртана цијела психологија људскога срца и тајних његових чежња; али на жалост пјесник се пустио свладати неким грозним песимизмом, који коначно човјека очајању доводи.

Мисè је такођер имао и дивних аспирација. Одатле н. пр. *L'Espoir en Dieu* (Нада у Бога) (1838), један од најбољих његових пјесничких радова. Пјесник признаје да је забасао, бацивши се у наручај просте страсти, али ипак оклијева. Племенито срце не задовољава се простим епикуризмом, то њему не удовољава, страст га не ће умирити. Дај му све, а оно ће ипак исповидјети:

„Malgré moi, l'infini me tourmente;
Je n'y saurais songer sans crainte et sans espoir.“

¹⁾ Заклео сам се, да ћу у љубави живјети и умријети. Након многих мука, треба још подносити; непрекидно треба љубити након што смо љубили.

Une immense espérance a traversé la terre:

Malgré nous vers le ciel il faut lever les yeux.“¹⁾

Али шта ће му казати тајне небеса? — Философија? Она му није туђа. Ипак он, који је Босуета познавао, како се разабире из неколико његових радова, хоће ли пристати уз кршћанску идеју? Он јој се приближује, проматра је, схвата је на свој начин и оклијева. А зашто?

„Vous les voulez trop purs les heureux que vous faites“...²⁾

Ево чисте истине и једине истине. Једина јансенистична формула, регби, да му се донекле свиђа; али Јансенизам није кршћанство, оно је пародија кршћанске идеје. Ова несталност умара пјесников дух, не да му мира, а зашто? — јер идеја Бога увијек остаје:

... plus redoutable

Que ne sont à la fois tous les maux d'ici-bas;³⁾

Његов дух сумња, да ли би се могао довинути до оне савршености, коју кршћанство тражи од својих следбеника. У таквим критичним часовима својега духа, знао је казати:

„Si le ciel est désert, nous n'offensons personne;

Si quelqu'un nous entend, qu'il nous prenne en pitié.“⁴⁾

Овим стиховима изрекао је Мисè своје вјеровање.

Мисè се је особито истакнуо као пјесник љубави. У томе погледу, цијеним, да му нема премца. Он нам је у живим шарама нацртао разне фазе унутрње борбе људскога срца. Послије Катула није се чуо живљи, простији и заноснији глас љубави и боли, као онај Мисè-ове лире. Катул и Мисè, регби, да су у своме животу и у својој умјетности исцрпили цијелу *vis amatoria* (љубавну снагу) добе своје.

Павао Шеневард једном је казивао госпођи Жаберт: *A tout jamais, Madame, Alfred sera la personification de la jeu-*

¹⁾ Успркос мени, неизмјерност ме мучи; и не могу на њу мислити без неког страха и ућања... Нека неизмјерна нада прешла је земљу; и на силу треба ипак да к небу управимо поглед.

²⁾ Ви хоћете да су одвише чисти они блажени, које ви чините.

³⁾ ... штрашнија, него ли су сва земаљска зла уједно.

⁴⁾ Ако је небо пусто, никога не вријеђамо; ако нас пак ко слуша, нек нам се смилује.

nesse et de l'amour.¹⁾ А Хиполит Тене (Taine), на задњој страници своје енглеске књижевности, славећи пјесника, вели: Il avait le plus précieux des dons qui puissent séduire une civilisation vieillie: la jeunesse.²⁾ Када Алфред де Мисе говори о заносној младости, *chaude jeunesse*, која се к небу уздиже и над обзорјем простире, *dans cette saison de verdure et de force* (у ово доба зеленила и снаге), сјеђаш се Катулове младости, када су му се груди надимале попут Етне и Малије воде у Термопилама:

„Quum tantum arderem, quantum Trinacria rupes,
Symphaque in Oeteis Malia Thermopylis;“

Да, де Мисе је врло добро познавао психологију људскога срца.

Мисе као пјесник није увијек био исте среће. Ако промотримо његова дјела, опазићемо, да их је мало довршених. Искључивши гласовите Ноћи (Nuits) и два или три друга комада, Мисе не би имао права на живот, ако не у неким појединим фрагментима првога реда и неколико управо дивних стихова. Али је ипак то dostatно, да процијенимо његове врлине и успоредимо га са најбољим савременијем пјесницима, В. Игом и Ламартином. Мисе је прави француски пјесник. Ламартине је негдје написао: „Je suis né et je mourrai Oriental.“³⁾ В. Иго је више Кастиљанац него Француз. Мисе-у треба признати двије врлине, које фале и једноме и другоме, т. ј. неку особиту духовитост, пикантност и природност барем у стилу; у сатири је лијепо успио (Dupont et Durand, Sur la Paresse).

Док су се сви остали француски писци и пјесници оног доба повађали за другима, а много пута и књижевницима туђих народа; Мисе је могао пунијем правом казати:

„Je hais comme la mort l'état de plagiaire.
Mon verre n'est pas grand, mais je bois dans mon verre.“

(*La Coupe et les Lèvres*).⁴⁾

¹⁾ Госпође, Алфред ће свећ бити персонификација младости и љубави.

²⁾ Он је имао најдрагоцјенији дар, који може завести стару цивилизацију и младост.

³⁾ Ја сам се родио и умријећу оријенталац.

⁴⁾ Ја смртно мрзим плагијавање; моја чаша није велика, али ја пијем из своје чаше.

Бајронски фатализам није се свиђао Мисе-у; цијела романтична струја морала је проћи кроз његово решето у *Lettres de Dupuis et Cottonet*. У овоме дјелу писац је настојао испитати шта се добра налази у романтицизму, о коме се је толико писало и расправљало. И збиља, *l'enfant terrible* није поштедио ни тако зване чуваре књижевних традиција:

L'ame et le corps, hélas! ils iront deux à deux,
Ainsi que vont les vers classiques et les boeufs."

(*Les secrètes pensées de Raphaël*).¹⁾

Треба опазити, да је ово Волтеров дистих, и да се ради о класицизму. Погријенио би онај који би мислио, да се је Мисе повратио романтицизму, кад је казао:

„Le jour où l'Helicon m'entendra sermonner,
Mon premier point sera qu'il faut déraisonner.“²⁾

Мисе, дакле, није хтио пристати нити уз романтицизам нити уз класицизам оног времена; а ко би му то замјерио. Он је желио бити осамљен, не из поноса, већ по неком природном инстинкту и по своме одважном духу. Ето зашто, у најбољим његовим радовима, не опажа се утјецај романтичке школе, *Иготизма*. Попут Ламартина, и његов класицизам не прелази онај великог учитеља Шатобрија. Код њега влада осјећљивост, али баш у томе је много пута претјеран, као н. пр. када узимље за главни критериј сваког дјела:

Vive le mélodrame où Margot a pleuré!)

Мисе, и ако није имао изванредан дар стварања, као н. пр. Виктор Иго, он је ипак, попут Ламартина, знао дивном формом и богатом маштом на неки начин оживјети материјалне појаве. Попут Виктор Ига, и Мисе знао је изврсно при својити моралну ситуацију свога амбијента. Како је н. пр. дивно насликао оне баденске сељаке, који долазе у играоницу и излажу на коцку цијелу своју добит!

¹⁾ Душа и тијело, на жалост! ићи ће двоје и двоје, као што иду класични стихови и валови.

²⁾ Онај дан када ме Хеликон буде чути проповиједати, прва моја тачка биће, да треба булазнити.

³⁾ Живно мелодрам гдје је Маргот плакао.

„Je les ai vus debout, sous la lampe enfumée,
Avec leur veste rouge et leurs souliers boueux,
Tournant leurs grands chapeaux entre leurs doigts calleux,
Poser sur les râteaux la sueur d'une année,
Et là, muets d'horreur devant la destinée,
Suivre des yeux leur pain qui courait devant eux.“¹⁾

Главни јунак у његовим дјелима, увијек је Мисè. Фортунно, Валентин, Пеликан, Фантасио, Лоренчачо, — разни су портрети Мисе-ове особе, у разнијем часовима живота.

Као пјесник истицао се неком лаком сукцесијом мисли, спољашњим обликом и богатом маштом. Једном ријечи: имао је све врлине правога француског пјесника. Дубљи је од Виктор Ига, јер се дотиче срца. Једино би му се могло приговорити, што се дао свладати крајним песимизмом и много пута изнио само гору страну људскога духа.

Уз разне махне, које се код њега налазе, Мисè је ипак један од најбољих француских пјесника прошлога вијека. А најбољи модерни пјесник — *младости и љубави*.

¹⁾ Видио сам их, гдје стоје уз поцрњелу свјетилку, у црвеној хаљини и блатнијем чизмама, гдје окрећу свој велики шешир међу жуљавим претима, и постављају на грабље зној једне године; и ту, ниједи од страха пред судбином, очима слиједе свој крух, који је пред њима трчао.

DANIELE CORTIS. (9)

ROMAN.

Napisał Antonio Fogazzaro.

Prevod s italijanskoga auktorovom privolom.

Glava IX.

Glasovi u tmici.

Kontesa Tarkvinija bješe veoma nemirna. Netom je Jelena otputovala, bila bi htjela uhvatiti svoga djevera u četiri oka; ali kako bješe moguće usred onog meteža? Pa i konte Lao bješe odmah iščezao. O ponoći, kada je muzika otišla

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

i ugasile se svijeće, a kontesa ostala sama, ne usudi se više nasrnuti na ű u űnegovoj sobi. Pode u jutro, i nađe ga u posteli s glavobolom, mračna, uskošena da mu čovjek ne mogaše pristupiti. Proklete svijeće, prokleta buka; nije znao ništa, nije bio razumio ništa, nije bio dao ništa, nije se bio sporazumio ni za što.

— Dakle, reče kontesa uplašena, on je otišao bez novaca, ni hartije, ni obećanja?

Konte Lao, uza svu svoju glavobolu, uspravi se od jednom na posteli, i stade drečati:

— Ma dà, i da je tako pošao u pakao! I nemojte mi više dodijevati! I dignite mi se s oči i vi!

Kontesa pobježe, lupnu vratima za sobom gněvnim zamahom.

— Oh, čudne li živine, reče ona.

Jelena je, dakle, bješe prevarila!

I bijaše prevarila svoga muža!

I bila se dogovorila sa svojim stricem, za stalno. Sada se razumijevaše sve. To bješe varka gospodina Laa, da ne izvadi novaca, i Jelene, da ukloni nemire i škandale u obitelji. Pa ne shvatiti odmah! Ipak, gdje li Jelena bješe našla toliko revnosti? Ona, uvijek puna prezira za novčana pitańa, ona, koja ne bješe nikada prije maknula prstom, e da ukloni ove nemire? Morao je biti kakav tajni razlog za takvo postupańe. Ali koji? To je da izgubiš glavu. A što će činiti sada ona druga živina, űezin zet? Kadar je od svega, on. Ah, ne shvatiti! Sve ono zaglušivańe stvari i osoba, ne bješe joj dalo vremena. I biti sama, s onom žabom, svojim djeverom, ne imati ni jedne pomoći, ni sada jednog savjeta! Onaj blaženi Cortis, gdje se bio zavukao? Da je barem bilo űega! Kako se ćutjela zlo! I kuća i vrt joj smetahu svojim neredom, dosadnim talogom prošlog razuzdanog veselja. Red katanaca i vaniľa oko kuće bješe sav izgažen; jele i vrt bijahu zasuti izgorenom hartijom; čak i biľarad bijaše izmrľao, onaj Grigiolo, svojim balunićima! I koji smrad od cigarâ po sobama!

Na jedanaest dode kočijaš, kako mu je bilo naredeno dan prije. Kontesa bijaše zaboravila. Sve drugo, nego posjeti, moťahu joj se sada po glavi! Htjela ga je baš otpustiti, kada

„sluga vaša, sluga vaša“ ishmile pred ōm, na livadi, između dva grma, maleni crni don Bortolo, u velikom trouglastom šeširu i sa štapom od bambusove trstike. Dolažaše da spremi odežde crkvice sv. Petra i da popije čašicu bijeloga. Kontesa ga upita odmah, zna li išta za Cortisa. Dakako, da je znao, don Bortolo! Dr. Picuti se bijaše povratio iz glavnog mjesta izbornog kotara sa toliko izbornih novosti. Bili su izdani proglesi za zbor, te se imao držati taj isti dan, i čekahu Cortisa. Dapače i gospodin Keko Zirisèla bijaše otputovao, s namjerom da ga i on pode čuti.

— Mislim, nadoda pop, e je iz Milana telegrafao svome dvorniku, i da ga sutra čekaju kući.

Tada kontesa Tarkvinija bijaše pomislila, da pošale po ō kočijaša. Ona se uzdala u Danijela Cortisa. Rekla bi mu sve, pitala bi ga za savjet. Ta, oni samoživac Lao mišlaše samo na svoje reume.

— Vi, konteso, znaćete dobro kuda je otišao onaj zvonik, gospodin Danijel, upita *ex abrupto* don Bortolo.

— Ne znam, odvrati suho kontesa.

— Gle slučaja! usklikne ovaj, dižući i šireći ruke. Kontesa, koja je kontesa, ne zna, a u vili znade i sluškiña nadžupnikova.

— Dakle, gdje je otišao?

— Dakle, dakle, dakle... Vi se pravite nevještom, gospodo konteso. Znaete bolje od mene. Ne? Dobro. Pošao je u Lugano. I znate li, koga da nade? Svetu ženu, svoju majku, za koju su nas prevarili da je umrla, a sad je živa ona velika...!

Kontesa se mnogo ne iznenadi. Uvijek je o tomu sumñala, i, gnušajući se svakog odnošaja sa svojom snahom, volela je gotovo, da Cortis nije kazao ništa.

— Kako su doznali? reče ona.

— Da je otišao u Lugano, zna se po kućnoj čeladi, koja su dobila nalog da mu šalu pisma i telegrame u Lugano. Za majku mu se znade po natpopu. Regbi da je ona po koji put pisala natpopu.

— Zašto?

— Što ja znam? Za imat svjedoǒbu dobra ponašañia. — Oh, Vi hoćete, da se mućite!

Nastade obiĉni zveketa ĉaša. Kontesa, uĉinivši da donesu kljuĉe od erkvice, ostavi don Bortola u loži, da, pri hladnom podnevnom lahoru, užiava bistro zlatno vince.

— Nek se malko prepravim, reĉe on, pa idem odmah.

Ona uzade u Jeleninu sobicu, sjetivši se da joj je ova bila rekla, da povrati Cortisu knjigu, koju ĉe naći na njenom stolu. Uđe u praznu sobicu, gane se malo videći onu hladnoću bez života i lelujaše na vjetru ruža milih Jeleni. Knjiga bijaše ondje na stolu. Kontesa se sjeti, da ju je ĉesto vidjela u Jeleninim rukama. Pogleda naslovni list — Châteaubriand — Mémoires d'outre tombe. — Ne poznavашe je. Ko zna kakva žalosna knjiga, kakva uzvišena knjiga! Jeleni se svidahu samo takve knjige. Danijele Cortis bijaše zapisao svoje ime na nutrjem naslovnom listu. Kontesa ga dugo promotri, te reĉe u sebi, uzdišući:

— Za Jelenu se htio on.

Ali! Tu ona ne imadaše krivne. Kada je Danijel poĉeo mođda da misli na to, Jelena je bila, djetetina, uzrasla prije vremena, i posve ravnodušna na poglede mladića. A doenije, on bijaše otišao s bogom, bijaše banuo u kuću onaj drugi... Ćinaše se doista lijepa sreća, ozbiljan mladoženja.

Otvori škrabicu od stola. U njoj bješe samo jedna Jelenina posjetnica, razdrta. Osim imena bješe na njoj malo upisanih rijeĉi, izbrisanih, neĉitljivih.

Kontesa je dohvati s predosjećajem, da se tajni uzrok ponašanja Jeleninog, koji ona nije mogla nikako da nađe, nalazi pod onim tamnim skrovištem izbrisâ, odakle izlađaše nekakav nejasan glas.

Okolo ĉetiri udoše koši i kolesa buĉno u trijem. Kontesa istrĉi na dvor, dok je Cortis skoĉio s kolâ na zemlju. Pruži mu obje ruke. Koliko mu bijaše zahvalna! S onom vrućinom!

— Jadnih živina! zamrmla koĉijaš.

— Dakle? reĉe Cortis ĉezneći. Sama?

— Dakako, sama, sinko dragi!

Netom biše u kući, kontesa ne propusti da se zaplaĉe. Cortis ne znađaše što da misli.

— Dakle, tetko? Što je bilo? reĉe on.

Tetka je malo oklijevala odgovoriti. U toliko dva tri puta zazvoni gore zvonce.

— Ništa, reče ona, ne će biti ništa; biće moje ludosti, ali u toliko meni je tijesno oko srca, Danijele, jer je velika stvar, te sam jedva čekala uru, da te uzimam uza se, da ti govorim, da čujem šta veliš. Sjećáš li se one burne večeri, kada si ti dolazio iz Laove sobe i susreo mene ovdje u dvorani? Sjećáš li se, da sam bila sa suzama na očima? Dobro.

Ona stane pripovijedati stvari, koje je Cortis već većim dijelom znao: novčane neprilike ánog zeta, ánogue zahtjeve, tolike prepirke koje su s toga nastale u porodici, nepopustljivost Laovu, svoju muku.

— Gospodo, reče sobarica ulazeći, konte je čuo kola, te je htio znati ko je došao, pa sada veli, da čeka gospodina Danijela.

— Sveti Bože! brekne kontesa, nestrpljivo. Ne može riječi reći. I boli ga glava, razumije se. Gospodin će Danijel odmah doći. Nek se ustupi časak.

Htjede dovršiti svoje pričanje, svrší ga žurno i bijesno. Ni Cortis ni ona ne primjetiše, da je medu tim zvonce zvalo i vrištalo jače nego prije, i da se sobarica bješe vratila na vrata.

— Gospodine Danijele, reče ova bojažljivo.

— Da, da, da, hajde u ime božje! usklikne kontesa. Hajde gore, i opremi se, i vrati se dole jer ću te čekati.

Ali Cortis još ne bješe metnuo noge na stube, a ulaz lože se bučno rastvori i Saturno mu skoči na prsi, skvičeći i cvileći od radosti. Iza Saturna stajaše jedan dvornik iz Vilaskure, su dvije druge osobe. Dvornik bijaše čuo od don Bortola, da će se ágov gospodar zadržati u vili Carrè; s toga bijaše došao uzeti naloge i dovesti mu gospodu općinske tajnike iz . . . i iz . . . preželne da se porazgovore s ánim. Cortis stište ruku toj gospodi, i zamolivši ih da ga časkom pričekaju, uzade do Konte Laa.

Na stepenicama ga stiže sobarica, koja šapnu za ánim:

— Gospodine Danijele.

On se okrete.

— Ja Vam mogu nešto kazati o mladoj gospodi, nadoda ona. S gospodaricom ne govorim, jer . . . znade se, jadnica!

— Što je?

— Jučer joj pomagah spremati kovčege, Betina, reče mi, bojim se da se ne ćemo više vidjeti. Što to, gospodo? rekoh.

Zašto ne ćete da se vidimo? Ja se lijepo nadam, da ću proživjeti još koju godinicu, kažem. Eh, dà, kaže ona, ali ja se, Betino, ne ću više vratiti na ove strane. Idem daleko, kaže. Eh, vrtićete se, rekoh; zašto ne ćete da se vratite? Nè znam ništa, veli ona. Hoćete li sada, gospodine Danijele, da je kontesina rekla ovu riječ, bez velika razloga? Bog zna što je imala u glavi, jadnica. Pomislite, da čas poslije uzimlje jednu kńigu, motri je četvrt sahata, tresući se sva ovako ovako kao list, stavlja je na dno jedne putne torbe, pa zatim, kada je torba posve puna, fu, fu, fu, razmetne mi je, izvadi kńigu i, dok ja opet uređujem torbu, piše pisamce i stavlja ga u onu kńigu. Zatim ide na dvor i vraća se odmah s velikom naglošću, razdire pisamce i piše drugo!

Danijel joj ne odvrati ništa, ude u konte Laa. Tmica, vrućina, smrad od kamfora zaustaviše ga na vratima.

— Oprosti, dragi Danijele, reče konteov glas. Užeži šibicu. Svijeća je na tlima, iza posteše.

— Kako ste? upita Cortis polako.

— Zlo, ne smeta. Dakle?

U tom času Cortisova šibica zasja.

— Oh, vidim te, zamrmlja Lao. Razumio sam. Rekao sam ti i prije. Ne mogaše se već na gore promijeniti ona žena.

— Pripovjediću ti poslije, reče Cortis.

— Dosta. A izbor?

— Zlo i on.

Cortis užeže svijeću, vide napokon svoga surazgovornika, koji nauznak na postelji, blijed, povezane glave pritvorenih očiju, govoraše ispod glasa:

— Sviñe!

Cortis mu stište ruku.

— Puštam te na miru, reče on.

Lao ga zadržja, upita ga, da li mu je ona pripovjedila spletku prošastoga dana.

— Preporučam ti, reče on, da ne učini ništa bez moga znaña. S bogom! Koje su ure?

— Pet mañe deset.

— Daj mi pilulu. Tu na stolu.

Uzev svoju pilulu od odolenovine od kinina, i pustiv glavu pasti na uzglavlje, uzdahne još dok je Cortis izlazio:

— Sviñe!

Cortis side žurno k svojim općinskim tajnicima. Nosili su dobrih vijesti iz brda. Gore se ne primaše mig iz glavnoga mjesta. Sve drugo; bješe dapače stare mržñe između brda i ravnice, zlobna antagonizma. Sasvim tim, bješe od potrebe, da Cortis skokne sutra do barem da se prekaže. On obeća odmah.

U toliko je kontesa Tarkvinija odlazila i vraćala se, bacajući nestrpljive poglede Cortisu i ñegovim političkim prijateljima.

— Napokon! reče ona, kada ona dvojica otidoše. Pređa Chateaubrianda Cortisu, koji se nije više sjećao, da je uzajmio kñigã Jeleni, te ga radoznalo otvori. Nade posjetnicu svoje rođice, koja je bila na ñoj napisala: *velika hvala i pozdrav.*

— Nu ti! reče kontesa. Idem ti uzeti drugu posjetnicu, koja je bila u ñenom stolu.

Cortis shvati sada pripovijedañe sobaričino.

To bijaše kñiga, koju je Jelena bila spremila s tolikom uzbuđenošću, da je ponese sa sobom; s uzbuđenošću, tako ljubomorno sakrivenom u posljedñoj posjetnici, nakon one provale pokajaña. Možda je iz prve još provirivala odviše, a ona se nije htjela izdati.

Kontesa se vrati s onom posjetnicom. Ne bješe moguće pogoditi ni slova. Cortis se uzalud mućio, te ga vrati kontesi s prividnom nehajnošću, ne proslivivši ni riječi.

— Jutros sam joj pisala u toliko, reče ona. Ali mislim, što će se bit dogodilo ili što će se dogoditi, kada joj muž dozna da je bio prevaren. Živina one vrsti!

Kontesa govoraše, jecaše, uzdisaše, ponavljaše, miješajuć u svojim tužbama prošlost, sadašnjost i budućnost. Cortis joj nikad ne odgovaraše.

— Da sam čovjek, reče ona na svrhu, mislim da bi bila već potrćala za ñom. Čini li ti se, da ja mogu zamoliti koga, Danijele, da mi učini tu ljubav?

Cortis ne bješe čuo upit, učini da mu ga ponovi. Kontesa se potuži na ñegovu hladnoću, prekori ga da ne misli već na izbor.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Ali Danijel ne shvataše još, zašto bi se imalo trčati za Di Santa Đulijevim. A zatim za tri dana još, koliko je mañkalo do velike nedjele, ne bi se bio mogao maknuti.

Objedovaše zajedno u hladnoj dvoranići put sjevera, okrenutoj put jela u vrtu i golih grebeni Barka-brda.

— A stajati ovdje, u ovoj sjeti, znaš! reče kontesa. Ko zna, kada ću moći onoga drugoga odvući u grad!

Iza toga ni jedan ni druga ne progovoriše do svrhe od objeda. Kada podvornik izade da donese kavu, kontesa sklopi ruke.

— Barem joj piši, reče ona.

On privoli tek glavom.

— Pisaću joj večeras, reče na jedan put, kao budeći se oda sna.

Kontesa mu od srca zahvali, ne padaše joj ni na pamet, e bi megu Danijelom i nezinom kćeri moglo biti pogibeľnog dopisivanja. Imađase takvo mišljenje o obojici, vidaše ih tako različite od frivolnog i pokvarenog svijeta, u kojemu ona bješe upoznala ljubav! Ona dvojica ondje bjehu sposobni, najviše, za kakvo vazdušno čustvo, sasvim isprazno i neškodno, gotovo smiješno pred nezinim očima.

— Pokaraj je, reče. Piši joj, da nam nijedna pomama nezinog muža ne bi bila zadala toliko neugodnosti. Piši joj, da je trebala naprotiv govoriti otvoreno svomu stricu i pitati od nega tu žrtvu. Nije mu htjela nikad kazati ni jedne riječi, blažena ona! Piši joj — već sam joj ja pisala ovo, ali joj ti ponovi — da će novac, ovako ili onako, imati, i da to reče odmah svome mužu!

Podvornik opet ude, s kavom i jednim B.-ovim pismom za Cortisa, koje je baš tada donio naročit glasnik. Glasilo je:

»Jedan redak u hitni sa klupe izbornoga kruga. Poslije tvoga govora, veoma živa rasprava. Tvoji te protivnici okrivljuju klerikalizmom i pretvorenim apsolutizmom, ili barem da ne pripadaš nikakvoj stranci, jer ti sadašnje nijesu po ćudi a tvoje još nema. Glasovanje iznese 46 glasova za tebe, a 58 proti. Velik metež. Svi će glasovati kako im bude drago. Tvoji će se prijatelji boriti do skrajnosti, ako ne za drugo barem radi časti. Vijesti s brda uvjeravaju, da bi jedan tvoj posjet imao najboljeg uspjeha.

B. < 1

— Izbori? upita kontesa, kada Cortis svrši citane, i ne počeka odgovor.

— Sutra, reče, treba da si sav za mene. Ili će se moj dje-
ver skloniti, da izda onaj novac, ili treba da ga nadem ja.

Svakako ti treba da mi pomogneš.

Cortis odgovori da je nemoguće. Trebalo mu je krenuti na
brdo sutra zorom i ne znadase za stalno, ni hoće li se u večer
vratiti. Kontesa je uzalud očajavala. On osta hladan i nepregibiv
kao led.

U mogućnosti da pobijedi, dužnost mu je bila da se bije.

Svako čustvo, pa bila to i ljubav, iščezavaše u njemu bez borbe
pred jasnim i pouzdanim prividehem kakve dužnosti. Dize se,
obeća da će te iste večeri pisati Jeleni, te krene put Vilaskure.

Prolazeci mimo kućicu, obraslu ruzama, gdje je bila soba
od učena Jelenina, sjeti se jedne večeri nazad dvanaest godina,
kada je Jelena bila došla s livade u tu sobu, s nekim crvenim
cvijetom u vlasima, raspaljena lica, govoreći: »Oh, Danijele, kako
sam trčala!« pak bijaše opet otrčala zbogom, bacivši smjeh u
vjetar. Sada je livada bila pusta, soba zatvorena, ona daleko. I
ljubljaše ga, trpljaše, bijaše nesretna. Cortis ubere jednu od ruža,
koje su cvjetale pred vratima od sobe.

— Ah, Jeleno, reče on, pitam te u Bogal!

Iza toga ne mišljaše više, stane razgovarati sa Pitantoi,
koji je nosio rakova kontesi. Samo kasno u večer povrati se
na onu misao.

Iza kako je u svome studiju, sa Saturnom pred nogama,
napisao dvanaestak knjižica, zazvoni po podvornika i naredi mu
da ih odnese na poštu. Za tim, opuštivši ga, uze veliki list
hartije, stane pisati brzo:

Jeleno,
Vilaskura, 30 junija 1881.

Misljah naći tebe, tvoj glas, tvoje lice, tvoje srce: našao
sam tvoje zahvale i pozdrave. Što si bila napisala na posjetnici,
što ju je tetka našla u tvome stöcu? Što si mislila, Jeleno, da
možeš raspitati i izbislati? Ja ti pišem u ovoj praznoj Vila-
skurskoj kućetini, s izmorenim moždanima i gorlim srcem, ali
ćutim, uza sve tvoje predrage zahvale i pozdrave, dušu tvoju
ovdje, kod mene.

Bole je bilo, da je moja majka zbilja umrla. Ne velim ti drugo. Vrlo je teško, da ću je tako brzo opet vidjeti. Misliću se za nju kako sam dužan, ali iz daleka. Znaš li što mi je ostalo u sreću? Uspomena moga oca, još viša i vedrija.

Došao sam iz Lugana na vrat i na nos, radi moga izbora, koji se kotrlja nizdole. Žao mi je radi mojih jadnih prijatelja, kojim će se žuč razliti, onim koji je imaju. Dodoh ravno iz Lugana u... Na stanici me izviždaše, ali kasnije držah politički govor u izbornom krugu pa za tim, u kavani, ponudih neizvjestan broj zaušnica; mislim da baš nijesam ostao dužan onoj mojoj izvrnoj braći.

Govor, vrlo katolički ali uvijek s gledišta državnog ode mi tako, tako. Znaš da još nijesam govornik (biću!), pa mi tek bijahu rekli da si otišla zbogom. Pa i vazduh bijaše pun idiotskog fluida. Naprotiv, ponuda zaušnica, mañe katolička, ode izvrsno, i ne ću ni biti naveden u napast da pridodam udarac sablom. U ostalom, ja sam mislio dati jednu lekciju ili primjer, kako hoćeš, za ljubav bližñega, i mislim da sam uradio dobro i pameću i rukom. Na svrhu braco Skiro, poslat mi od tvoje majke, odveze me u Vilu Carrè, psujući svemogućće sunce; a ja u toliko mišlah žestoko na jednu gospodu hladnu kao led. Zaustavili smo se časak s ove strane Rokatà, kod jelà; otole sam učinio sentimentalno putovanje do neke livadice, gdje je ona gospoda jednom, ako se sjeća, ubrala jensenski mrazovac, koji joj zatražih i koji ona sakri u grudi, suprotstavljajući mi svoj mramorni muk. U vili Carrè nadoh svoju tetku vrlo žalosnu i tvoga strica divno bijesna. Nijesam mogao nego stisnuti mu ruku i dati mu pilulu kinina, i nijesmo govorili o tebi, i ako je ñega bolela glava a mene srce radi tebe. Naprotiv mi je govorila mnogo tvoja majka.

Što si učinila? Ja ne mislim da sam do kraja razumio od tetke Tarkvinije, što pak nije ni ona sama razumjela; ali, u koliko mi je rekla, radi se o spleci hitroj i smionoj, koju si ti zasnovala, za mir kuće Carrè. Za mir od jednog dana i za vječno mučenje kasnije. Tvoja majka drhće za tebe i prinijela bi svaku žrtvu, da rasprši jednu sržbu, koja će se izliti samo nad tobom. Što se mene tiče, poznam te bole od tvoje majke i ne bojim se. Drugo je čustvo, koje bijesni u mojem sreću; je-

H dan gñev, što ga reći ne ću. Svakako umiri ovu jadnu ženu, prama kojoj si možda, koji put, nepravedna.

Bože moj, Jeleno, zašto te nijesam našao ovdje? Zašto si se pobojala, da mi ostaviš lepšu riječ?

Večeras sam ubrao ružu kod vrata od tvoje sobe od ućeña. Ńezina ñežna lepota, presjećena i položena ovdje na varvarsku Hansardovu svesku, umire sjetnom ozbilñoću, koja u nekim ćasovima potsjeća na te. Mišlah, motreći tvoju sobu, na vrijeme prošlo i na ono, što bi bilo moglo biti. Bili bismo živćeli ĩedu ružama. Jeleno, je li ovo sudbina dušć kakve su naše? Mi smo oćelićeni za rat i oluju, oružje smo u ruci neznanoj koja ne miruje nikad i ne pušta nas mirovati, i kako nas stiska!

Sutra u jutro ponijeću svoje evandeće u brda. Propovijeda ću u i u Znam, da se tebi, ponosnom stvoru, ovo ne mili; ali nije politićar ni rodoľub ćovjek koji ne zna u svoje vrijeme i na svom mjestu napustiti ovu slabu ponositost. Ja sam ponosan koliko i ti, i da svijet zna kako mi je u srecu, kad tražim biraćke glasove, *veoma bi me hvalio*. Ali i kada bi me biraći ostavili, kako je danas vjerojatno, u Vilaskuri, ne bih se s toga ražalostio. Raćunam da mi je u žilama još trideset i pet godina politićkog života; kada bi mi vaľalo izgubiti dvije pred vratim od parlamenta, ne bi bila propast. Ipak ne ću da krijem od tebe, kako što krijem oćima svijeta, neki nepokoj, neki duh nemira, koji će me do nedjeće pustiti, jamaćno, malo da spavam.

Znaš, da si mi većer prije moga odlaska rekla: »piši mi«. Ovo je drugi put što to ćinim, i da sv. inkvizicija vidi moja pisma, ne bi našla što da zamjeri; ne bi našla nijednu od rijeći, koje sam mogao bit rekao ovoj umirućoj ruži, koja ih ne će ponoviti. Dakle, odgovori! Ako ne odgovoriš brzo i na dugo, doći ću ti traćiti razjašñeña gdje god ti bila.

Sada idem potraćiti malo hlada u vrtnom jezercu. Jeda-naest su i pō, nema mjesećine; biće teško razlikovati ribu od kandidata; ali budi mirna, politićari se nikada ne tope.

Zbogom, Jeleno. Ako mi u nedjeľu poće naopako, zaka-paću se u vrtove za mjesec dana sa Shakespear-om i s tobom.

Danijel.

Izade sa Saturnom i zabije se u guste sjene puta od grabâ koji vodi k jezeru: ovalnom vodenom zrcalu opkoljenu tammim stablima i zasjenenu od bližne gore Passa Grande. Malo časaka dočnije, Saturno, protegnut na rubu od obale, mahaše polako repom, uz gluho hripanje a zvučni grohoti provalivahu iz daleka, usred tammih nepomičnih voda.

ПРОБЛЕМ ПРОСТОРА.

Једно од питања, која се философима у свако доба намећу, јест питање о реалности простора. Крајем осамнаестог вијека Кант је гонетао исту загонетку, поврх које су тисућа година прије наше ере синпатизовали индијски мудраци. А велико је то питање. Ради се ништа мање него о томе, да ли објективни материјални свијет у истину онако постоји, како га очима видимо и рукама тичемо!

Далеко ми је намјера, да се овдје бавим историјом овога проблема. Као најчувенијег радника на овом пољу спомињем Канта, који је својим претраживањима у опће начео нову епоху у развиту човјечијег мишљења. Резултат је његове критике у овом обзиру, да су простор и вријеме само форме нашега разума, друкчије речено *идеални*, и да досљедно објективни свијет постоји само у нашој глави и нигдје друго. Од доцнијих великих систематичара, Шопенхауер је сасвим примио ово мишљење, док се Хартман на први поглед регби од њега удаљује. Рекох на први поглед, јер ми се чини, кад ствар боље промотримо, да између Шопенхауерове „фантазмагорије“ и Хартманове »феноменалне реалности« разлика стоји само у јакости израза, која се опет објашњава различитијем умнијем темпераментима двају философа. Велика интуитивна снага првога зазирала је од рационализма, који у Хартмана превлађује и чува га од претјераних израза. У осталом слично мишљење налазимо и код пјесника. У Пиндара је н. пр. човјек »сан сјене«; Шекспир вели: »Ми смо као нека ствар, од

које се чине сии“; Његош кличе: »Је ли ово причина управа?«

Како рекох, нијесам наумио да причам историју овога питања, или да критикујем разна мнијења. Није ли интересније да се изнесе што ново? Ново није увијек добро, али је у стварима ове врсти ријетко, те ако и не буде добро, ипак ће нешто допринијети освијетљењу старог проблема.

Прелазећи на ствар констатујем прије свега емпиријски факат, да свијет састоји од двије половине, субјекта и објекта. Постављам затим као доказану истину, да се на ниједан начин не може извести субјекат из објекта, ни овај из субјекта. Материјализам, који куша прво, чини *circulus vitiosus*; а ни покушаји да се из субјекта изведе објекат нијесу боље среће. Постављам даље као истину, да субјекат и објекат стоје у узајамном одношају овисности тако, да се ни објекат не да замислити без субјекта, ни овај без онога. Треба пазити да оввијем није изречена никаква *каузална* веза међу њима. Констатујем напокон као априорно дану истину, да је објекат вјечан и неизмјеран а субјекат изван простора. — Како рекох, субјекат и објекат стоје у узајамном одношају овисности. А сад нам емпиријски свијет пружа чудан приказ: вјечни објекат овисан од пролазног субјекта! Овдје ми се логично намеће нужда, да и субјекат замислим као вјечан и неизмјеран, ако не ћу да се нађем присиљен да и објекту поречем вјечност и неизмјерност и тако дођем у сукоб с априорном истином. Али сад сам дошао до апсурда, али до апсурда, који је ништа мање него емпиријска реалност. Сад наиме имам двије вјечне и неизмјерне супстанце, које стоје у истим одношајима као што на више видјесмо да стоје субјекат и објекат. Да свладам овај апсурд, не остаје ми друго него да закључим, да су те двије супстанце идентичне, т. ј. да чине једну вјечну супстанцу, која не може бити ни субјективна ни објективна. А ако су те двије супстанце идентичне у *ирмос простора*, закључујем да овај не може бити апсолутно реалан.

У Дубровнику, Априла 1903.

Мистагог.

УМЈЕТНОСТ.

Свечана представа у Београду.

На 26. пр. мј., пригодном доласка краља Петра I. Карађорђевића, била је свечана представа у Кр. Народном Позоришту. О тој представи београдска »Штампа« доноси овај извјештај:

„Дижите се, мученици на ноге сковани,
Нек свије луч слободе, Србија није роб!“

Одушевљено клицање најодабраније публике из свију редова грађанства, која је попратила при крају свечане представе овај патриотски узвик што га је пјесник метнуо у уста бесмртноме Вожду, био је у исто вријеме и најљепше признање свију нас што га је унук Карађорђевић у својој на ново ослобођеној пријестоници први пут чуо. Требало је само изаћи пред позориште синоћ и погледати на ону необично заталасану масу народа, која је притисла позоришни трг и сусједне улице околу њега, да се једва могло пробијати кроз њу, па тек онда видјети са колико срца и милоште народ дочекује свога изабраника. Допраћен громовитим клицањем свога народа, Краљ се појавио у својој ложи доста потресен. У самој згради већ искупљена публика прихватила је оне усклике с поља, и тек када се утишаше гласови одушевљенога поздрава, позоришни оркестар започе свечаност са новом композицијом г. Бродила, намијењеном Њ. Величанству Краљу Петру, коју је Њ. Величанство заједно са публиком стојећи слушао. Партер је био сав испуњен интелигенцијом војенога и грађанскога реда, сенаторима и народним посланицима. Ложе у партеру заузимаху су најугледнији представници појединих наших политичких странака и бивши министри. У једној од ових ложа био је и г. Митрополит са владикама. У првој галерији (ложе) угледасмо још и рускога посланика г. Чарикова са особљем свога посланства, садашње министре и њихове госпође. Г. Авакумовић и Каљевић били су у краљевој ложи. Општи утисак био је потпуно свечан и сјајан.

Послије одевираног марша састављеног из народних мотива, међу којима се чула и мелодија до скоро угушаване

пјесме: »Од Босне се турска војска«..., диже се завјеса и пред Њ. Величанством се приказа Београдско Пјевачко Друштво, на челу кога стајаше симпатична личност композитора и хоровође г. Мокрањца. Шездесет чланова и чланица отпјевало је *Поздравну пјесму Краљу Петру*, коју је написао г. *Драгутин Ј. Илић*, а компоновао г. *Мокрањац*. Пјесма је врло мелодична и тачно изведена. У мелодији се чуло нарочито неколико тонова који су дирали у срце својом топлином и искреношћу.

Послије отпјеваног поздрава, када се завјеса наново дигла изашао је *Гавриловић*, редатељ Нар. Позоришта, те је пред сабљом Карађорђевог, која бјеше положена на један сто, издекламовао величанствену пјесму Петра Петровића Његоша: *»Сабљи Кара-Ђорђевој«*. Г. Гавриловић је ову пјесму декламовао са пуно такта и осјећаја. Публика га је при крају бурно поздравила.

За овим је настала представа *„Виђење Кара-Ђорђево“*, коју је израдио *Драг. Ј. Илић* нарочито за овај свечани дан. То је алегорија састављена из три слике, а садржина у најкраћим потезима ова је: Послије аустро-турског мира на неколико година пред Кара-Ђорђев устанак настају у Србији ужаси мучења и уништавања од стране београдских дахија. Што је избјегло испод турског ножа крије се у збјегове, села, гору; нејач ништи и тражи спасења у гори. Али спасења немаде. У таквом ужасу и јадy видимо Кара-Ђорђа, како вођен свијетлом појавом Српског Генија долази на Авалу. Овдје под развалинама градића Геније Српства се показује будућем Војду и кријени га надом на спасење. Кара-Ђорђу Геније отвара поглед у скору будућност и сад настају два чина: на Косову 1389. године и пред Манастиром у Србији 1804. године, у којима се пјесничком алегоријом приказује пронаст царства и ослобођење Србије од турског ига. И то је оно виђење што га Вожд на Авали дотакнут руком Генија угледа. Обе слике су пуно потресајућег ефекта; у објема је изнесено језгро идеје *»За крет часни и слободу златну«* која се групише око Карађорђа и Генија Српства. Потлаченој Србији ломе окове Вожд; демон Србије смртно рањен ножем Карађорђе-вим пада у вјечност, а Србија ослобођена послје четири стољећа година пада у загрљај Карађорђу. У томе часу јавља се

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Геније Србије праћен звуцима труба које одјекују са косовскога гробља. Дјело се свршава са пуно ефекта, који налази свој врхунац нарочито у оним стиховима, кад Геније обраћа пажњу Вождову на звукове оних труба и, пригрливши Србију и Ђорђа на своје груди, вели:

„Косовско гробље, Ђорђе, ено се одзива,
Чуј, како треште трубе; погледај, сине мој!
Оно што прошлост труби, Косово тебе снови:
Бесмртни што ти почнеш, нек доче унук твој!“

— Необично буран аплауз и усклик публике потресао је цијелу зграду последије ових стихова, којима се и дјело свршава. — Писац је Карађорђа приказао алегорично, као витеза који се рађа из већ превреле сузе Косова; он је „reincarnatio“ оног великога гроба у који се сломила српска слобода, српска слава, заједно са честитим косовским мученицима. Он је препорођени косовски витез кога вијекови жељно изгледају а кога Геније, тјешећи Равијојлу вилу пјесништва српскога, овако обилежава:

„Јавиће се он!...
Силан као гром;
К'о бура страшна која у облак диже море,
.....

— Глумци су необично пажљиви били и трудили су се да изведу приказ што потпуније. На жалост не сви! — Гђица Нигринова (Србија), Геније (г. Милутиновић) и Карађорђе (г. Милорад Петровић) изгледали су дивно, г. Петровић је имао потпуно маску Карађорђеву, тако да се није могла разликовати од живописне слике Вождове. По свршетку дјела још се појавила величанствена група: *стучи славе*. На узвишници стоји *Карађорђе* са косовским крсташ-барјаком и истргнутом сабљом; уза њ *Србија* која га је загрлила, више њих *Гениј Српства*, мало ниже вила *Равијојла* и друге, а у подножју српски народ у живописном одијелу. Група је изгледала величанствено. То је био и хор који је отпјевао под ступом славе патриотску молитву Богу за Њ. В. Краља Петра. — И тиме је свечана представа свршена.

BIJEŠKE.

Na 23. julija, piše „Brankovo Kolo“, navršíće se *dvadeset godina* kako su posljedni zemni ostaci pjesnikovi svečano preneseni iz Beča na Stražilovački Vis. Mi smo u 1. br. o. g. zabilježili da je ova godina u spomenu na Branka *šezdeseta* otkako je propjevao, *pedeseta* otkako je umro, a *dvadeseta* od prenosa. Ove će godine da se podigne spomen-poprsje Branku u parku ispred ovdašnje (t. j. u Sr. Karlovcima) gimnazijske palate. Poprsje je sliveno po modelu vajara g. Đorđa Jovanovića i već je u rukama Odbora za podizanje pjesnikova spomenika. Odbor je umolio g. Vladimira Nikolića, arhitektu, da napravi postamenat i da zgotovi cio spomenik. G. Nikolić se primio toga i radi na tome. Spomenik će biti gotov i moći će se otkriti u septembru ili najdale u oktobru o. g. I ovom prilikom ponavljamo, što smo kazali u 1. br. (str. 31.): „Pošto je Branko svesrpski ljubimac, te i podizanje spomenika nije samo stvar Odborova, a proslavljanje takih spomenika velikoga pjesnika još manje, nego će tu da sudjeluje, bez sumnje, cijelo Srpstvo kao ono i o svečanom prenosu njegovih posljednjih zemnih ostataka prije dvadeset godina, to se nadamo da će naša prosvjetna društva a i pojedinci za vremena reći koju o načinu kako da se taj svečani čin obavi.“

**

Kralj Petar I. Karadorđević preveo je monumentalno djelo Džona Stuarta Miła „o slobodi“. Kad je kralj baš izabrao to djelo za predmet svoga križevnog zanimanja vrijedno je i zanimljivo navesti iz njega ovaj pasus: „Trajna je vrijednost jedne države u vrijednosti njezinih građana, te država, koja svoje duševno jačanje i uzdizanje zapostavlja kakvom priraštaju administrativne vještine; država, koja od ljudi pravi kepece, da bi u njima imala povodljivo oruđe ma i za dobre svrhe, ta će država u brzo iskusiti, da se s malim ljudima ništa veliko ne dâ stvarno izvršiti, i da savršeni mehanizam, kome se sve žrtvuje, nije nikakva zamjena nestalnoj životnoj snazi, koju onaj mehanizam iz sebe istiskuje, da mu ne bi smetala.“ Ovaka načela i ovake pouke, veli „N. Srbobran“, dolaze s Petrom I. na prijesto.

**

Javlaju „Narodnom Listu“ iz Stona, da su na putu, što spaja Ston veliki sa Stonom malim radnici, kopajući, naišli na jedan grob, u kome su našli „dva-tri zardala bodeža, nekoliko rašvica, puca, nekih drugih uresnih stvari i jedan zemljani razbijeni lončić, posudicu...“ Učitelj i starinar Radić s Korčule, na poziv Stošana, nastavio je iskopavanje. „Trud nije bio uzaludan, jer se našlo dosta svakovrsnih nakita. Najglavnije je pak, što se našao jedan oklop za noge, gdje je bio pokopan jedan mrtvac, uz koga je ležalo gvozdenih bodeža, što se drži, da bi sve imalo biti iz IV. ili V. vijeka.“

**

Poznati prevodilac srpskih narodnih pjesama I. Nikolić preveo je sada i „Gorski Vijenac“ na italijanski i izdao pod naslovom „Il serto della Montagna, quadro storico del secolo XVII. di P. Petrovich-Njegos“. Prevodilac u ovom svom izdanju prenosi studiju Marka Cara „Studi slavi di let-

terattura ed arte“ i nom prikazuje čitaocu suštinu „Gorskog Vijenca“. Prevod je vrlo lijep, i ako italijanski stih mjestimice ne teče glatko. Teža mjesta prevedena su slobodno. Prevod je posvećen italijanskom piscu A. de Gubernatisu.

Koliko je nama poznato, „Gorski Vijenac“ preveden je osim na italijanski još i na ruski, nemački, švedski, bugarski i mađarski jezik. G. C.

**

Poznato je da je Vuk Karagić za vrijeme života kneza Miloša napisao i štampao istoriju stvaranja novije srpske države. Ali je Vuk osjećao grižu savjesti što u toj istoriji nije mogao da iskreno kaže svoje mišljenje o knezu Milošu, a naročito ga je peklo, što nije smio o Voždu Kara-Đorđu pisati onako kako bi trebalo. Da bi duži svojoj olakšao, Vuk je sio i napisao jednu drugu istoriju stvaranja novije srpske države. Tek u ovoj drugoj istoriji Vuk je bio iskren i tačan. Ali, videći da ne će dočekati pogodno vrijeme da bi tu istoriju mogao štampati, Vuk je cio rukopis zapečatio i na zavoju napisao: Da se otvori 1900. godine. Na drugom zavoju, ispod prvoga, on je napisao to isto.

Sve hartije Vukove predala je njegova kći Mina našoj Akademiji Nauka. Među ostalim rukopisima nalazi se i ta Vukova istorija. Akademija je jamačno, taj rukopis već odavno pregledala.

Da li je i odlučila da se to Vukovo zanimljivo djelo štampa, i kad će to biti?

„Štampa“.

**

„Pester Lojdu“ pišu iz Novog Sada: „Srpsko književno i kulturno društvo „Srpska Matica“, koje ima velika dobra i godišni prihod od 120.000 kruna, koji se u glavnome troši na blagodjejanja za srpske đake, dobilo je prije nekoliko godina zadužbinu strica novoga kralja Petra Karadorđevića. Prihod od toga zavještaña u 100.000 kruna i dvije kuće u Temišvaru upotrijebiće se na više obrazovanje srpske omladine, od koje se očekuje, da će poslužiti Srpstvu ili Slovenstvu. Ne upotrebi li Matica taj novac za taj cilj, on će pripasti ruskom ministarstvu prosvjete. Prihodi od toga legata rastu neprestano, te će se kapital za koji dan i udvostručiti.

**

Izdavačka Knjižarnica Pahera i Kisića u Mostaru, otkupila je poznato i važno djelo Konstantina N. Nenadovića: „Život i dela Velikog Đorđa Petrovića, Kara-Đorđa, Vrhovnog Vožda, Oslobodioca i Vladara Srbije. Život njegovih vojvoda i junaka“. Kao gradivo za srpsku istoriju od 1804. do 1813. godine. — Djelo je u dvije knige velikog formata. Prva kniga iznosi LXV i 548 stranica, sa 14 litografisanih slika, a druga LXVIII i 842 stranice, sa 19 litografisanih slika. Ista je knjižarnica za ovo djelo izradila u svom zavodu lijepe korice i povezala svaku knjigu posebno. Cijena je djelu sa povezom 16 kruna ili 18 dinara (franaka). — Knjižarima i preprodavacima ustupa se 15% rabata.

**

Štamparija Savića i komp. u Beogradu javlja, da je izašla iz štampe prva sveska Nenadovićevog djela: Život i djela Velikog Đorda Petrovića Karadorda.

* *

J. Stjepušin, posjednik prve sisačke tvornice tambura, javlja, da će 1. jula o. g. početi izdavati tamburaški vjesnik pod imenom: Tamburica, hrvatski tamburaški zbornik. Cijena godišne 8 kr.

* *

Na 26 o. m. otkriće se spomenik na grobu Ľubomira Nenadovića, srpskog pjesnika i kniževnika, u Brankovini (Valevo, Srbija).

* *

O drugom dijelu Povjesti Dubrovačke Republike piše Jovan Radonić u „Ľetopisu“ Matice Srpske (Sveska IV):

„Drugi dio kniige je originalan rad pok. dum Ivana. U njojzi je htio da prikaže Dubrovnik poslije pada Republike, tokom XIX. vijeka. Taj je dio od nesravnjeno veće vrijednosti, i ako se ne može nazvati najnovijom povjesti Dubrovnika, kao što je u kniizi naznačeno. Kroz taj dio izbija svom snagom na površinu snažna individualnost pok. dum Ivana. U nemu je na veoma plastičan i zanimljiv način ocrtana sredina Dubrovnika tokom XIX. vijeka, a sve to začinjeno je krasnim anegdotama, što bješe jaka strana pok. dum Ivana. Originalan i obrazovan mislilac, čiji svaki redak odaje tih bol patriote za propalom slobodom, govori nam ovdje o uticaju nove vladavine na staleže negdašnje Republike. Tu nam je iznesena čitava galerija znamenite vlastele tokom XIX. vijeka. Snažnim i markantnim crtama naznačene su njihove fizičke i psihičke osobine, a s osobitom ljubavlju crta nam pisac grofa Nika Velikoga Pucića, koga smatra svojim učitelem. Interesnih podataka pruža nam dalje pisac o svećeničkom, građanskom i pučkom stanovništvu Dubrovnika i okoline. Riječi, način prikazivanja je neobično primamljiv i mi na kraju žalimo, što nam pisac mjesto prevoda Engelove istorije nije pružio još više ovakih bilježaka, koje će biti od vrijednosti po potonjeg pisca kulturne istorije Dubrovnika poslije pada Republike.

* *

Prof. Pavle Popović u „Nastavniku“ (Sveska 4-5), listu profesorskoga društva u Srbiji iznio je neke sitne priloške za dubrovačku biografiju.

* *

Na 24. septembra bila je konferencija u Matici Srpskoj o „Knigama za narod“. U tu svrhu poslala je uprava Matičina svojim članovima i svim prijateljima narodne kniige i prosvjete upitni list o „knigama za narod“. I pismo uprave Matičine i upitni list preštampano u narednom broju.

* *

U Paštrovićima, pri kopaću, našli su na starine, po svojoj prilici rimske. Osim ostaloga našli su lijepi mozaik.

* *

Književni list „Kolo“ u Beogradu po svoj prilici prestalo je izlaziti, eto već dva broja da ne dolazi.

Izašao je drugi broj društvenoga i naučnoga časopisa „Života“. Ovaj časopis većinom se bavi socijalnim pitanjima.

Primili smo:

Znameniti Srbi, god. II, svezak XI.

Zdravje kao privredna činjenica, predavanje D.ra Milana Jovanovića-Batuta profesora Velike Škole, držano na sedmom kongresu Srpskih Zemljoradničkih Zadruga u Kruševcu.

Brankovinski: Pripovijetke, sveska prva. Sveska 50. Male Biblioteke u Mostaru.

Gornja Albanija i njena Liga. Istorijski dio djela Spiridona Gopčevića preveo L. J-ć. U Novom Sadu 1903. Cijena 50 potura.

Prof. Calisto Tadin: Dott. A. Tresich-Pavicich, studio critico sul drama „Finis Reipublicae“. Ragusa. Srpska Dubrovačka Štamparija 1903.

Krajević Marko u narodnim pjesmama, za narod i školu spremio Tihomir Ostojić. I. dio. Sveska 106. i 107. knjiga za narod, koje izdaje Matica Srpska iz zadužbine Petra Koņevića.

Život i djela Velikog Đorda Petrovića Kara-Đorda, Vrhovnog Vođza, oslobodioca i vladara Srbije, i život njegovih Vojvoda i junaka. Kao gradivo za srpsku istoriju od godine 1804. do 1813. i na dalje sabrao, napisao i izdao Konstantin N. Nenadović. Sa originalnog pišćevog izdanja vjerno preštampano. Štampa Savića i komp. Beograd 1903. Sveska 1. Cijena 30 para.

Konferencija u Matici Srpskoj o „knjigama za narod“ 11 (24) septembra 1902.

Jov. N. Tomić: Pečki Patrijarh Jovan i pokret hrišćana na balkanskom poluostrvu 1592-1614. Istorijska studija nagradena sa 1000 din. iz književnog fonda arhim. Nićifora Dučića. U Zemunu 1903. Cijena 3 din.

Osnovni problemi filozofije ili uvod u filozofiju od Dr. Boška Petrovića. Svezak prvi. Sarajevo 1903.

Viši zavod za vaspitanje djevojaka u Beogradu, osnovan 1894.

St. Binički: Spava moma. Za pjevanje uz pratnju klavira.

St. Binički: Zejnali: a) Kad ja vidjeh oči tvoje... b) Da su meni oči tvoje... Za pjevanje uz pratnju klavira.

St. Binički: Po polju je kiša... Za pjevanje uz pratnju klavira.

Srpska rapsodija, komponovao Isidor Bajić za glasovir. Izdanje srpske knjižare braće M. Popovića u Novom Sadu. Cijena 2 krune.

